

SZENT BENEDEK REGULÁJA EGYKOR ÉS MA

BEVEZETÉS

Szent *Benedek* neve manapság elsősorban a benedeki *Regula* nyomán alakult monostorok, apátságok és kongregációk kapcsán ismert, amelyeket összefoglalóan bencés rendként tartanak számon (OSB = Ordo Sancti Benedicti), illetve ő Európa egyik védőszentje.¹ Életútja, munkássága, s az általa elkészített *Regula* méltánytalanul kevés figyelmet kap. Ez a *Regula* nemcsak a bencések alapszabálya, útmutatója mind a mai napig, hanem más szerzetesek, sőt királyok, uralkodók is felhasználták mind a hétköznapiakban, mind a vezetésben. Gyakran lett vezérfonala más reguláknak, királyi intelmeknek, alkotmányoknak. Így a *Regula* Európa „szabálykönyvének” is tekinthető.

Jelen tanulmány fő célja, hogy a *Regulát*, annak szövegét állítsa a vizsgáldás középpontjába, különös tekintettel a benne található korrajzra, művelődéstörténeti sajátosságokra. Ezért fontosnak érzem, hogy röviden, vázlatosan ismertessem a kort, amelyben *Benedek* élt, és az életet, amelynek egyfajta összegzése a *Regula*.

A dolgozat előkutatás későbbi kultúrtörténeti és hermeneutikai vizsgálatokhoz. Elméleti – filológiai-leíró – alapkutatásra épül, módszerét a szoros olvasat jellemzi; egyéni kutatásról lévén szó, egyéni szempontok hangsúlyozásával. A fentieket egészíti ki, hogy a latin eredeti szöveggel két különböző, egy magyar és egy német fordítást vetek egybe. A műben található megszólítások külön figyelmet kapnak, különösen az egyes fordításokban. A munkát megnehezítette, hogy az utóbbi évtizedekben hazánkban a bencéseken kívül nagyon kevesen foglalkoztak a *Regulával*. A *Regula* mellett két másik kortárs (*Boethius*, *Cassiodorus*) műveit is elemzem a megszólítások szemszögéből, valamint megvizsgálom a *Regula* forrásául szolgáló munkákat.

1 Ma Európa védőszentjei még *Benedek* mellett: Svédországi Szent Brigitta, Sienai Szent Katalin, A Keresztről nevezett Szent Teréz Benedikta kármelita vértanú (Edith Stein), Cirill és Metód társvédőszentek.

Munkám újdonsága a megszólítások elemzése a *Regulában*, s egyben dolgozatom fő célkitűzése, hogy felhívja a figyelmet ezen megszólítások tükrében egy – a kor neoplatonista hagyományaitól eltérő – újfajta családcentrikus modell elterjedésére, amely nagy hatással volt a későbbi korok felfogására. Céloom, hogy jobban ismertté váljanak egy régi kor mindennapjai, valamint hogy a műben megtalálható értékekre, útmutatásokra a mai ember újból felfigyeljen. Mint egykori bencés diáknak, volt alkalmam együtt élni *Benedek* ma élő fiaival, s megtapasztalni, hogy az 1500 éves hagyomány ma éppúgy érvényes, mint keletkezésekor.

Nem csak a rend számtalan műemléke, kódexe, hagyományai révén, de a bencés atyák életének példájában a *Regula* eredeti szelleme köztünk él. *Benedek* sok tekintetben példakép lehet a ma embere előtt, legyen bár munkás, tanár, vezérigazgató, menedzser vagy éppen klerikus, hiszen életműve a mindennapi élet nehézségeire, kérdéseire is tanácsokat, válaszokat ad. Mindenki talál magának szóló részt, gondolatot, csak rá kell szólni magunkat, hogy a kezünkbe vegyük, olvassuk. A többi már megy magától...

1. TÖRTÉNELMI KITEKINTÉS

1.1. Korrajz

Mi vezethette *Benedeket* egy szabálykönyv megírására? Ehhez először vizsgáljuk meg, milyen környezetben készült a mű, élt a szerző! Így talán jobban megértjük az általa közvetített humánus magatartást. Egészen az V. század végéig, VI. század elejéig kell visszamennünk. Alig 200 éve engedélyezett a kereszténység a Római Birodalom területén. Az egykor oly dicső birodalomnak ekkor már csak a keleti fele egységes állam. A nyugati részt elérte a népvándorlás: a gótok, longobárdok, frankok egymást váltják a különböző területeken, míg a Kárpát-medencében az avarok portyáznak. Északon a szászok kegyetlenkednek, délről a vandálok seregei törnek észak felé. Rómában a különböző népek hadai rabolnak, gyűjtogatnak: a város harcok színtere. Ilyen körülmények között él és tevékenykedik *Benedek*, akinek életéről kizárólag *Nagy Szent Gergely Dialógusok* című művéből tudunk (*Dialógusok*: II. könyv), aki életrajzírója volt. A sok bizonytalanság közepette egyre jobban terjednek a különböző eredetű vallások. A régi mitológia mellett éppúgy megtalálhatók a nomád népek hiedelmei, mint a keleti vallások vagy éppen a kereszténység. Az uralkodók egy része igyekszik maga is istenség képében tetszelegni. Az emberek a földi nyomorból és bizonytalanságból menekülnek a túlvilági, jobb sorsot hirdető eszmékhez.

A szerzetesi élet azon dolgok közé tartozik, amely először megvalósult, és csak utána írták le, készült róla irodalom. Az újszövetségi gyökerű szerzetesség először a III. században jelent meg Egyiptomban (Nitria, Kellia, Scetis), Palesztinában, Szíriában,

ahol magányos anachóréták (remeték) éltek a pusztákban. A hagyomány szerint a remete életmód kezdeményezője thébai Pál volt Felső-Egyiptomban, akit később *Remete Szent Pál*ként (†341) tisztelték. Az egyik leghíresebb remeteszereztes *Remete Szent Antal* (†356) volt. A remetékre jellemző volt a világtól visszahúzódó, elmélkedő, önmegtartóztató életmód és a cölibátus, amely ekkor még a papok életét nem jellemezte.² Az aszkézis első elméleti írójának az alexandriai bölcslőt, *Órigenészt* (†254) tekintik. Ő dolgozta ki az aszkézis lelkiségét és gyakorlatát, mutatott rá szentírási alapjaira, ő helyezte a középpontba az elmélkedést. Ezen kívül kivette részét kora egyháztani vitáiból is. Foglalkozott a Szentháromságattal: Atya – Fiú – Szentlélek egysége; Fiú: emberi és isteni egyben; és rendezte a szférákat a *Jelenések könyve* alapján: szellemi világ (3x3 szféra), csillagvilág (3x3 szféra), elemi világ (3x3 szféra). Számára az élet felkészülést jelentett a halálra. Megvetette a földi világ dolgait, s ennek bizonyítékául önmagát herélte ki.³ A közösségi életet elsőként a jeruzsálemi ősgyülekezet mintájára a kopt *Pachomius* (†346) szervezte meg Tabennesiben, ahol külön női és férfi kolostorban mintegy 1000 szerzetes élt. A közösség élén apát/apátnő (abba/amma) állt.

Benedek nem elsőként írt regulát. Többen is készítettek előtte szerzetesi szabálykönyvet: *Nagy Szent Baszileiosz (Vazul)* (†379), *Szent Ágoston* (†430), Arles-i *Szent Caesarius*⁴ (†435), amelyeket minden bizonnyal ő is felhasznált. Kimutathatóan nagy hatással volt *Benedekre* az ismeretlen szerzőtől és helyről származó *Regula Magistri*.⁵ Így nem a benedeki *Regula* az első, mégis igaz és használható: nem elméletet ír, hanem tapasztalatokat rögzít. Később ez lesz az a *Regula*, amely legnagyobb hatást gyakorolja a nyugati egyházi életre. Maga *Nagy Károly* (768–814) is több példányban lemásoltatja, és birodalmában kötelezővé teszi minden kolostor számára. A XIII. századig, ha nem is egyedüli, de legmeghatározóbb irányítója volt ez a nyugati szerzetességnek.

1.2. *Benedek életútja*

Benedek (kb. 480–547) előkelő, gazdag, mélyen vallásos nemesi, római patrícius-családból származott, és a szabin hegyek közt fekvő kisvárosban, Nursiában (ma: Norcia) született. Rómában tanult, később azonban – megundorodva az ottani

2 A cölibátust a 312-es Elvirai Zsinat ajánlotta, majd a Karoling egyházreform (IX. század) állami törvényre emelte, a XI. században a VII. Gergely (1073–1085) reformja egyházi előírássá tette és kibővítette, teljesen azonban csak a XVI. században, a Tridenti Zsinat (1545–1563) III. ülészakán (1562–1563) dolgozták ki.

3 Vö. GÉCZI JÁNOS: *Bevezetés az európai gondolkodás történetébe*. (kézirat).

4 Id. VANYÓ LÁSZLÓ: *Az ókeresztény egyház irodalma*. 1–2. köt. Jel, Budapest, 2003, 521–530, 688–722, 762.

5 A *Regula Magistri*-ről részletesebben lásd a 3.8. fejezetet.

erkölcstelen élettől – visszavonult.⁶ Először Enfidébe (ma: Affide) ment, majd tovább az Anio folyócska völgyébe, Subiacumba (ma: Subiaco). Itt három évig remetéskedett egy barlang mélyén, s közben hegyi pásztorok látták el élelemmel; rajtuk kívül gyakran felkereste egy *Romanus* nevű remete. Itt járta ki a lelki élet iskoláját, és tanulta meg a maga és mások vezetésének legszükségesebb tudományát: az önismeretet. „*Benedek* önmagát találta meg azáltal, hogy feladta legmélyebb és legalapvetőbb vágyait, a tulajdon, a társ és az autonómia iránti vágyát.”⁷ Sokat foglalkozott a Szentírással, a szent atyák irataival és a természettel. Innen meghívták Vicovaróba, egy szerzetesközösségbe apátnak, de később szigorú, igényes magatartása miatt meg akarták mérgezni. Ekkor elhagyta a közösséget, tanítványokat gyűjtött maga köré és a Cassinum-hegyen (ma: Monte Cassino) létrehozta saját monostorát. A hegyen eredetileg pogány szentély állt, amelyet *Benedek* rombolt le. „Apolló oltára helyén Keresztelő Szent János, Jupiter temploma helyén pedig Tours-i Szent Márton tiszteletére emelt oratóriumot.”⁸ Ennek a monostornak írta meg szabálykönyvül a *Regulát* körülbelül 529-ben. *Benedeknek* volt egy lánytestvére, *Skolasztika*. Ő a Cassinum-hegy lábánál alapította meg női szerzetesközösségét, amely szintén a benedeki *Regula* szerint élt. *Benedek* távol tartotta magát a nyilvános eseményektől, azonban élete végéig kapcsolatban volt kora vezető személyiségeivel, püspökökkel, sőt *Totilával*, a gótok királyával is. Általános tiszteletnek örvendett már életében, különösen a szegények körében. *Szalay Jeromos* egyenesen *Ábrahámmal*, az Ószövetség nagy alakjával állítja párhuzamba *Benedeket*, mert életét teljesen Istennek tudta felajánlani, és jutalmul utódainak számtalanul nagy lett a serege.⁹ Halálát, egyben mennyei születésnapját az Egyház március 21-én ünnepli. Ma a két testvér földi hamvai a Monte Cassino-i bazilika főoltára alatt nyugszanak. VI. Pál pápa 1964. október 24-én *Benedeket* Európa védőszentjének nyilvánította; liturgikus ünnepe július 11.

Benedek földi élete nem nagy területen játszódott le: Nursiától Rómáig, Rómától Subiacóig, Subiacótól Monte Cassinoig mindössze néhány napi az út, életének 60-70 éve alatt ezt az utat járta be. Szelleme azonban évszázadokon át szenteket nevelt, ez által is alakítva Európa társadalmát. Hatása nem szűnt meg a jelenben sem. Nem hagyott hátra más írásművet, csak *Regulájának* rövid fejezeteit, s mégis, ezzel megszervezte a történelem egyik legjobban működő társadalmát és a világtörténelem legrégebb családját.

6 Az életrajz-értelmezők szerint a legvalószínűbb, hogy a fiatal *Benedek* 18–20 éves korában mehetett ki a természet magányába.

7 WILDE, MAURITIUS: *A lelki út. Szent Benedek fejlődése*. Bencés, Pannonhalma, 2002, 78.

8 Lásd PUSKELY MÁRIA: *Keresztény szerzetesség*. 1–2. köt., Bencés, Budapest, 1995, 102–103.

9 Vö. SZALAY JEROMOS: *Szent Benedek élete és műve*. Szent István Társulat, Budapest, 1932, 5.

1.3. Benedek és Gergely, avagy a két szerzetes lelki rokonsága

Benedek és Nagy Szent Gergely pápa (590–604) viszonya elég különleges ahhoz, hogy itt egy pillanatra megálljunk. Ahogyan már fentebb említettük, *Benedek* életéről az egyedüli forrásunk *Gergely pápa Dialógusok* című munkájának II. könyve, amelyet 593–594 körül írhatott. A II. könyv teljes biográfiát és mintegy negyven csodát tartalmaz, míg az I. és a III. könyvben több más szent életrajzát olvashatjuk. A műben található a történetiséget igazoló adatok (*Totila* gót király látogatása 546-ban; hivatkozik azokra a bencés apátokra, akiket személyesen ismert, és akiktől értesüléseit szerezte), azonban a szerző inkább emléket akart állítani *Benedeknek*, és példaként állítja saját kora és az utókor elé. Az embereket még a középkorban sem nagyon érdekelte a történetiség, inkább az esemény volt a fontos, amelyet le tudtak/akartak fordítani saját életükre. Azzal a szándékkal kell olvasni, amivel írták, tehát a hit szemével (hiszen szent írt egy másik szentről).

A II. könyv első 11 fejezete időrendben mutatja be a szent életét gyermekkorától egészen a Cassinum-hegyen történő letelepedésig. Ezután kétszer 12 csodaleírás következik (kétszer hatos formában): az első sorozatban inkább *Benedek* prófétai tudását emeli ki, a másodikban a tettekre helyezi a hangsúlyt. Végül négy túlvilági vonatkozású esemény következik, amely párhuzamba állítható az életének első felében bekövetkezett négy ördögi beavatkozással, kísértéssel (dicsőségvágy, érzéki vágy, bosszúvágy, alázatosság). „Gergely Benedek Reguláját »arányérzék tekintetében kiválónak« tartja.”¹⁰

Azonban más kapcsolat is felfedezhető a két szent között: mindketten előkelő római családból származtak, Rómában tanultak, és szerzetesi hivatást kaptak. Biztos forrásunk nincsen arra vonatkozóan, hogy *Gergely* bencés volt-e vagy sem, azonban az egyértelmű, hogy lelki rokonságban állt *Benedekkel*.¹¹ Élete modell volt a pápa¹² számára.

2. A REGULA TÖRTÉNETE

Fontosnak érzem, hogy részletesebben is kitérjek a *Regula* történetére, hiszen „a Szentíráson kívül alig van még más régi szöveg, melynek oly biztos története volna, mint a *Regulának*.”¹³

Keletkezéséről szinte biztosan állítható, hogy nem egyszerre született a szöveg,

10 *A Regula lelkesége. Isten keresése Krisztus útján.* Bencés, Pannonhalma, 1995, 56.

11 Lásd SÓLYMOS SZILVESZTER: Szent Benedek élete és művei Nagy Szent Gergely pápa Dialógusainak II. könyvében. In Szennay András (szerk.): *Népek nagy nevelője...*, *Szent Benedek. Európa védőszentjeinek emlékezet.* Szent István Társulat, Budapest, 1981, 222–223.

12 Nagy Szent Gergely (vagy I. Gergely) volt az első szerzetespápa.

13 *Szent Benedek Rendszabályai.* Bencés, Pannonhalma, 1929, 13.

hanem egy folyamat eredménye, amely végleges formáját 529-ben nyerte el.¹⁴ A benne érlelt gondolatok sok elmélkedés és tapasztalat eredményeként jöttek létre. Ez a korban bevett szokás volt, hiszen a legtöbb korabeli híres író a szerzetesek közül került ki. *Benedek* római nemesi származása biztosíthat minket arról, hogy a korban szokásos iskolákat (hét szabad művészet) mind végigjárta. Műveltségét mutatja a sok kulturális, tudományos műre való utalás a *Regulában*: Nagy Szent Leó (†461) – 116. beszéd – RB 49¹⁵ (a bójtról szóló elmélkedések); Terentius (Kr. e. 200–159) – vígjátékok (Andria) – RB 64; Sallustius (Kr. e. 86–34) – *Bellum Jugurthinum* című történeti műve – RB 1; Ulpianus (†228) – *Liber singularis Regularum* című jogi műve – RB 1.¹⁶

Valószínűleg már *Benedek* életében, de különösen a halálát követő időben az eredeti kézirat másolatai nagyon elszaporodtak. Minden monostorban volt ugyanis írószoba (scriptorium) és könyvtár, éppen a *Regula* (RB 48) szerint, ahol a napi szellemi munka zajlott. „A bencés *Paulus Diaconus* (VIII. század) *Historia Longobardorum* című művében¹⁷ írja le a benedeki kézirat további sorsát.”¹⁸ Az irat szerint 581-ben a longobárdok elől a szerzetesek Rómába menekültek az eredeti kézirattal együtt, amelyet a pápai könyvtárban helyeztek el. 717-ben tértek vissza a testvérek Monte Cassino hegyére, ahol újból felépítették a monostort, és Zakariás pápa a kéziratot visszaadta nekik. 787-ben *Nagy Károly* járt a szent hegyen és lemásoltatta magának a *Regulát*, s magával vitte Aachenbe. A császár célja az volt, hogy autentikus szöveget szerezzen, hiszen a sok másolás miatt romlott a szöveg. Utóda, *Jámbor Lajos* elrendelte, hogy minden monostor az aacheni másolattal rendelkezzen. A reichenauai kolostor számára két tudós szerzetes, *Grimalt* és *Tatto* másolták le az aacheni szöveget. Ez a másolat a másolási eljárást leíró kísérőlevéllel együtt ma is megvan, s mint *Codex Sangallensis 914* lett ismeretes. Ez a benedeki *Regula* ma ismert leghívebb és legmegbízhatóbb másolata, hiszen csak egy láncszem, az elveszett aacheni választja el az eredeti kézirattól, amely 896-ban tűz martaléka lett. Nagy hiba a másolatokba semmiképpen sem kerülhetett, hiszen a közösség a mindennapokban kellett, hogy megélje – átélje a *Regulát*.

14 A hagyomány szerint 529-ben alapította a kolostorát Cassinum hegyén, és ugyanezen évben záratta be Justinianus császár az Athénban működő Platóni Akadémiát (több, mint 700 év működés után). Ekkor szimbolikusan is *új világ* kezdődött.

15 A továbbiakban a *Regulára* való hivatkozás a következőképpen történik: *Regula Benedicti* = RB. Pl.: *Regula* 49. fejezet = RB 49.

16 vö. STROMMER VIKTORIN (szerk.): *Szent Benedek Emlékkönyv 529–1929*. k. n., Pannonhalma, 1929, 15–33.

17 Gombos Albin fordította, és 1901-ben Brassóban jelent meg.

18 Részlet a *Regula* Molnár Bertalan-féle 1929-es fordításából, 13–14. Lásd 2.1. fejezet.

2.1. Magyar nyelvű Regula-fordítások

A *Regula* két régi kéziratos fordítása megtalálható Pannonhalmán. Az egyik egy ismeretlen bencéstől származik 1689-ből, a másik *Nyulassy Antal* bencés kispaptól 1844-ből. Az első magyar-latin kiadást 1895-ben rendezte sajtó alá *Labach Bertold* pannonhalmi novíciusmester (magiszter). További magyar nyelvű kiadások:

1911. Labach Bertold-féle kiadás¹⁹

1927. Butler Culthbert-féle kiadás

1928. Linderbauer Benno-féle kiadás; teljesen a *Codex Sangallensis 914* alapján megállapított szöveget nyújtja a vulgáris latinság sajátos nyelvével és helyesírásával.

1929. Molnár Bertalan-féle kiadás

1948. Söveges Dávid-féle; magyar-latin

1981. Söveges Dávid-féle; magyar-latin

1992-1993. Söveges Dávid-féle; csak magyar nyelven

1995. Söveges Dávid-féle; csak magyar nyelven

2005. Söveges Dávid-féle; csak magyar nyelven; és *A Regula lelkiiségének alapelemei*²⁰ című munka.

3. A BENEDEK ÁLTAL FELHASZNÁLT FORRÁSOK

A *Regula* elkészítésénél *Benedek* felhasználta a keresztény irodalom addigi alkotásait, különösen a Szentírást, amely ekkora már elnyerte végleges formáját, és természetesen a már kb. 200 éve működő szerzetesség szabályait, szokásait, amelynek egyfajta összegzését is adja. Azonban ennél többet nyújt. Nemcsak összegez, hanem újít. A benedeki *Regulát* megelőző munkák rövidek, általánosságokat fogalmazznak meg, szentenciaszerűek. Egyik szabályzat sem fogja át a szerzetesélet egészét, s nem ad gyakorlati tanácsokat az élet szinte minden területére.

Amikor *Benedek* az Írás teljességét és az őt megelőző szerzők műveit kézbe veszi, úgy tekinti őket, mint egy város ránk hagyományozott épületeit. (...) Fontosak számára, emlékezik és hivatkozik rájuk, de nem azzal tölti idejét, hogy különös és rendhagyó módon ápolja emléküket, hiszen abban a pillanatban is lakja azokat a tereket, amelyeket az «isteni tekintélyű Ó- és Újszövetség» mellett az «atyák» ráhagytak.²¹

19 LABACH BERTOLD: *Szent Benedek atyánk rendszabálya*. (1911), in MÁZY ENGELBERT: *Directorium Spirituale*. A Szociális Missziótársulat használatára. Kassa, 1913.

20 A bencés apátok 1992-es salzburgi konferenciájának kétnyelvű (latin–német) Regula-kiadásához írt bevezető tanulmánya Páhi Gábor fordításában.

21 VARGA MÁTYÁS: *Kint és Bent: A bencés szerzetesség tér-képe*. Bencés, Pannonhalma, 2005, 24–25.

Benedek felépíti a maga számára a saját spirituális városát.

A következőkben részletesebben tárgyaljuk a *Benedek* által felhasznált – talán – legalapvetőbb forrásokat időrendi sorrendben.

3.1. Szentírás

Benedek művében többször is olvashatunk idézeteket a Szentírásból. Ezekkel pontosítja saját szavait, és hívja fel a figyelmet a legfontosabb részekre.

A Biblia és a Szent Szöveg olvasása nem egy koromsötét felületen végigpásztázó zseblámpa fényhez hasonlatos, hanem sokkal inkább valamiféle csillogáshoz, amelynek során a tekintet (vagy az emlékezet) fénye által kiválasztott szentírási hely más, néha nagyon távoli helyek (vagy szövegemlékek) csillogását is előidézi. És ezek az együttvillanások adják a szöveg személyes jelentését.²²

Lényegében a *Regula* a Szentírás alkalmazása korára, és az általa megálmodott közösségi életre. Ebből következik az erős krisztocentrizmus (RB 72,11). „A Jézus nevet nem használja, de Krisztus minden. Hússzor nevezi meg Krisztust, több mint kilencvenszer az Urat, de lehet, hogy pár helyen a »Deus« is nem általában Istent, hanem Krisztust jelenti. És még más neveken is szerepel: Pásztor, Mester, Orvos.”²³

Mind az Ó-, mind az Újszövetséget egyformán gyakran idézi, hiszen mindkettő Isten szava. Az idézetek között a legtöbb a zoltárok közül való, majd az Evangéliumok, és Szent Pál levelei következnek. A Biblia minden szava törvény a számára. A Szentírás nem külső dísz a műben, hanem annak szerves része: nélküle értelmetlen lenne. A szerző nem mindig az akkor már 150 éve elterjedt *Jeromos*-féle *Vulgátát* használja, hanem általában régebbi fordításokat: például a Róma környéki *Vetus Latina* „Itala” változatát (másik az „Afra”). Az idézetek nem mindenhol szó szerintiek, hiszen fejből dolgozott. Az evangéliumi tanácsok követésének egy célja van: eltávolítani az akadályokat, amelyek szembehelyezkednek az Isten- és emberszeretettel. Az Egyházban kialakult egy állapot, amely fogadalmakkal karolja fel az evangéliumi tanácsokat: ez a szerzetesi élet.

A Szentírásnak két alapélménye van, amely meghatározza az egész művet:

1. Isten keresi az embert: az első bűnben az ember engedetlensége által elvesztette Isten barátságát, veszendőbe ment benne Isten képmása, tehát elveszett (az üdvössége is). A Teremtő azonban hűséges maradt, és keresi azt, akit elveszített: az embert, hogy az ember megtalálja azt, amit elveszített: az üdvösségét. Isten emberkeresését mondja el a Szentírás, ez az ember üdvözítésének története.

²² Uo. 16.

²³ SÖVEGES DÁVID: *Magyarázatok Szent Benedek Regulájához*. Szent Gellért Hittudományi Főiskola, Pannonhalma, 1996, 13.

2. Az ember keresi Istent: az ember érzi a hiányt önmagában, ezért kutatja a teljességet (Istent). Az Ószövetségben próféták segítségével történik a keresés, míg az Újszövetségben Isten fia, Jézus Krisztus, az új ember jött el segíteni az embernek. Ő mutatott utat (szóban és tettben), hogyan juthat vissza az ember Istenhez (egyik legszebb összefoglalója a hegyi beszéd – Mt 5,17–48).

A *Regula* az ember Istenkeresésének egyik útja. Az evangéliumi élet gyakorlati szabályainak gyűjteménye. Érdekes, hogy maga a kifejezés – „Istent keresni” – csak egyszer fordul elő a műben: a szerzetesi életre jelentkezők felvételénél (RB 58). Ezzel is hangsúlyozza *Benedek* a célt, s ehhez választja meg eszközként az engedelmisséget. „A *Regula* tehát úgy érti az engedelmisséget, mint a keresztény ember, és sajátosan a szerzetesi életfeladatát, ami nem más, mint visszatérés Istenhez a Krisztusi engedelmisség útján, vagyis maga a bibliai Istenkeresés.”²⁴ A szerzetesek célja tehát, hogy a Szentírás élő exegézisei legyenek.

Az egyik legszebb párhuzam a hetedik fejezetben az Ószövetségből ismert Jákob létrája kép és az alázatosság fokai. Mintegy kiteljesíti Jákob látomását: az Ég és a Föld összekapcsolása az alázatosság 12 fokával. Ez az egyetlen hely a *Regulában*, ami allegorikus – pedig ez a szent atyáknál nagyon gyakori volt –, a többi szó szerint érti *Benedek*.

A Bibliában található alakokat, történetüket példaként állítja *Benedek* az olvasó elé, legyenek azok követendőek vagy éppen riasztók. Például a monostorba belépni akaró paptól azt kérdezi az apát, amit egykor Jézus Júdástól a Getszemáni kertben: „Barátom, miért jöttél?” (RB 60,7). Ha valakit végleg kizárnak a közösségből, akkor Pál apostolt idézi: „Ha a hűtlen elválík, hadd távozzék” (RB 28,7).

3.2. Aszketikus életvitel

Az aszketikus életvitel a korai kereszténységtől együtt fejlődött az Egyházzal. Fokozatosan alakult ki, sok belső konfliktus árán. Már a II. században voltak olyanok, akik önként lemondtak a házasságról, vagyonról, hogy kizárólag az imádságnak és a felebaráti szeretetnek éljenek. Kezdték különbséget tenni az evangéliumi parancsok és az evangéliumi tanácsok között. Az elsőket minden kereszténynek be kellett tartania, míg a második teljesítésére vállalkozókat hívták aszkétáknak.

Új erőre igazán a keresztényüldözések megszűnésével kapott, mikor a közösségek egyre jobban felhígultak, s az emberek egy része az aszkézis gyakorlásával igyekezett hű maradni Krisztushoz, amely a keresztény szeretet tevékeny gyakorlásában mutatkozott

24 BÉKÉS GELLÉRT: A *Regula* lelkeségének bibliai gyökerei. In *A Regula lelkesége. Isten keresése Krisztus útján*. 2. rész, Bencés, Pannonhalma, 1995, 28.

meg (özvegyek, árvák gondozása, betegápolás). „Az askéta arra törekedett, hogy önkéntes lemondásai, önmegtagadási gyakorlatok révén egyesítse saját életét Krisztus szenvedéseivel”²⁵, ahogyan az üldözések alatt a vértanúk ezt tették. Az askéták fő fegyvere az önuralom volt, amelyet néhányan már önsanyargatássá (néha már beteges formában) fejlesztettek tovább. A nép nagyon tisztelte a magányosan élő askétákat, remetéket, s egyre többen keresték fel őket kérdéseikkel, panaszaikkal. Ezt az életvitelt „angyali életnek” is nevezték, mert elővételezték a végső állapotot (Lk 20,36).

3.2.1. Remete Szent Pál (kb. 228–341)

Szent Jeromosnak köszönhetően tudunk életéről.²⁶ Gazdag thébai családból származott, jó nevelésben részesült. 249-ben, a Decius-féle keresztényüldözéskor menekülnie kellett. Egy elhagyatott barlangban talált menedéket, ahol egy holló naponta egy fél kenyert dobott le neki. A következő 90 évről nem írnak az életrajzok. Egyszer, halála előtt, megkereste *Remete Szent Antal*, ekkor Pál 113, Antal 90 éves volt.

3.2.2. Remete Szent Antal (kb. 251–356)

Életét barátja, *Szent Athanáz* alexandriai püspök által írt életrajza alapján ismerjük. Egyiptomi keresztény jómódú földműves családból származott. Mintegy húsz éves lehetett, amikor egy vasárnapon megszólította az evangélium: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj, add el, amid van, és árát oszd szét a szegények között... Azután jöjj és kövess engem!” (Mt 19,21). Birtokait eladta, gondoskodott lánytestvéréről, majd a falujához (Coma; ma Qemans) közel remeteéletet kezdett élni.²⁷ Munka, ima és a Szentírás olvasása töltötték ki napjait. Kezdetben több szentéltű remete vezette, majd teljes magányban élt. A kísértések ellen egyre keményebb vezeklésekkel védekezett. 285-ben a Vörös-tenger közelében telepedett le, ahol hosszú ideig egyedül volt. Néhány évvel később kezdték el felkeresni, és a tanácsát kikérni, s egyre többen követték életmódjában is. Halála előtt még harcolt az arianizmus ellen. Tanítványainak megtiltotta, hogy a sírját bárkinek is megmutassák.²⁸

3. 3. *Pachomius* (kb. 290–346)

A remeték és anachoréták szigorú közösségi életének megszervezése *Pachomius*, a női közösség lelki irányítása pedig *Synclética* nevéhez fűződik. Az első szerzetesi regula

25 VANYÓ LÁSZLÓ: i. m. 490.

26 VÖ. PUSKELY MÁRIA: i. m. 770–772.

27 Lásd PETER KING: *A monachizmus Nyugaton*. Szent István Társulat, Budapest, 2007, 13–14.

28 VÖ. PUSKELY MÁRIA: i. m. 54–55.

Pachomius nevéhez fűződik. Munkája kiindulópontnak számít, hiszen minden későbbi szabályzatíró ismerte, és valamilyen szinten felhasználta gondolatait.

Pachomius thébaiszi pogány családból származott, akit fiatalon (húsz éves kora körül) besoroztak a római hadseregbe. A menetelés alatt egyszer egy városban szálltak meg, ahol a helyi lakosok megszánták őket, és minden szükségest odavittek nekik. Az ifjú a nagyfokú önzetlenségen nagyon elcsodálkozott, s kérdésére megtudta, hogy keresztények segítettek rajtuk. A katonai szolgálat után nem sokkal megkeresztelkedett, majd ígéretének megfelelően (ha megszabadul a katonaságtól, Istent fogja szolgálni) egy falu határában *Szent Palaemon* mellett elkezdte az aszketikus életet.²⁹ Hét év múlva (kb. 320-ban) belső indításra egy Tabennesi nevű falucska mellett, a Nílus mentén monostort épített. Egy angyal írottáblára írva átadta neki a közösség szabályzatát, ezért „Angyali regulának” is nevezik a pachomiusi szabálygyűjteményt. Később még nyolc férfi és két női monostort alapított, mindegyik élén apát, ill. apátnő állt.

Regulája kopt nyelven íródott, összegezte a szerzetesi élet felhalmozódott tapasztalatait. A regula két változatban volt ismeretes: egy rövidebb és egy hosszabb formában. A teljes szöveget csak *Szent Jeromos* latin fordításában ismerjük,³⁰ aki lefordította mind a két változatot, sőt még *Pachomius* intelmeit és tizenegy levelét is. A regula szigorú, katonás engedelmességet kívánt a szerzetesektől, mindenki egy vezető és egy szabályzat alá tartozott.³¹ *Pachomius* szabályzatával a közösségi és a remeteéletmód között próbált meg egyensúlyt teremteni.

Pachomius közössége még nem ismerte az úgynevezett hármass szerzetesi fogalmat, azt a koptoknál *Shenute* (†462) vezette be a rendkívül szigorú fegyelmű, úgynevezett Fehér Monostorában. A szerzetesek mindannyian évente kétszer³² jöttek össze. A regulában található szabályok a vasárnapra, az imaórák megtartására, a katekézisre, a munkára vonatkoznak (különösen len-készítésre, kenyérsütésre és kerti munkára). Külön fegyelmelték az étkezést³³, a betegekről való gondoskodást, a be- illetve kilépést a közösségből. Hangsúlyos a vendégszeretet és a fegyelmelés kérdése, mindenért engedélyt kellett kérni a vezető(k)től. Hosszasan ír a vezető feladatairól, a monostoron kívül lévőről és a temetésről.³⁴ A közösség tagjai számára legfontosabb előírás az engedelmisség volt.³⁵

29 Vö. PUSKELY MÁRIA: *A monachizmus kezdetei a Római Birodalomban, III–V. század.* Kossuth, Debrecen, 2001, 20–24.

30 Jeromos összeállításában 194 (CXCV) pontból áll, de sok közöttük az ismétlés.

31 Lásd VANYÓ LÁSZLÓ: i. m. 491–492.

32 Húsvétkor és augusztus 13-án, amikor hálát adtak a termésért.

33 Itt még az étkezés közben nem olvastak fel.

34 Vö. PUSKELY MÁRIA: *A monachizmus kezdetei.* 183–214.

35 Lásd SÁGHY MARIANNE: *Isten barátai. Szent és szentéletrajz a késő antikvitásban.* Kairosz, Budapest, 2005, 112.

3.4. *Baszileiosz (330–379)*

Előkelő, ősi, kappadókiai családból származott, amelynek minden tagja keresztény volt. Családjukból több szent is kikerült,³⁶ tíz testvére közül még két püspök lett. A családban elkezdett tanulmányait később Konstantinápolyban és Athénban folytatta. Itt ismerkedett meg *Nazianzoszi Gergellyel*, aki diáktársa volt, és nagyon jó barátok lettek. 356-ban tért haza szülővárosába, Caesareaba, ahol rövid ideig retorikát tanított. 365 körül szerzetes lett: megkeresztelkedett, és a szerzetesség szellemének megismerése miatt felkereste Szíria, Palesztina, Egyiptom és Mezopotámia híres aszkétáit. Ezután szétosztotta vagyonát, és Annesi közelében telepedett le, Kis-Ázsia Pontus tartományában, Neocaesarea vidékén, amely a család birtoka volt. Caesarea akkori püspöke, *Euszebiosz*, idős kora miatt a segítségét kérte, majd 364-ben pappá szentelte. Az ő halála után, 370-ben *Baszileiosz* lett Caesarea püspöke, Kappadokia metropolitája és Pontus tartomány császári exarkhája.³⁷

Kiterjedt irodalmi munkásságából kiemelkedik két regulája, amelyek kérdés-felelet formájában leírt erkölcsi tanítások. *Baszileiosz* püspökként együtt élt a szerzetesekkel, és az esti zsolozsma után válaszolt a neki feltett kérdésekre: ezeknek a beszélgetéseknek a terméke a két regula: *A bővebben kifejtett szabályok* 55 fejezetből áll, míg *A rövidebben kifejtett szabályok* 318 kérdésre ad választ.³⁸

Baszileiosz az aszkézist és a művelődést párhuzamba állította. Szerinte az ember csak a világtól való teljes elszakadás által tud egyesülni Istennel. Istent azonban csak úgy lehet szeretni, ha az kifelé, a másik ember felé is látszik. Ez pedig leginkább közösségben (monostori közös életben) gyakorolható, ellentétben a magányos aszketikus életmóddal. Szerinte a szerzetesség az üdvösség egyetlen biztos útja. Érveket is felsorakoztat a monostori közös élet mellett:³⁹

- a szükségletek megszerzésében is egymásra vannak utalva az emberek,
- a szeretet nem keresi a magáét, kitarul a másik felé,
- a magányban mások nem figyelmeztethetnek a hibákra,
- az összes parancsot csak sok ember teljesítheti közösen,
- egy ember nem kaphat meg minden lelki adományt, többen egymás javára gyümölcsöztethetik azokat,

36 A keleti Egyház szentként tiszteli Baszileiosz édesanyját (Emmelia), nagymamáját (idősebb Makrina), húgát (ifjabb Makrina), és két fiútestvérét (Gergely és Péter).

37 Lásd VANYÓ LÁSZLÓ: i. m. 521–530.

38 A két címben szereplő jelző (hosszabb, rövidebb) a kérdésekre adott válaszok terjedelmére utal. A rövidebben kifejtett szabályok a régebbiek.

39 Vö. NAGY SZENT BAZIL: *Életszabályok*. 1. köt. *A bővebben kifejtett szabályok*. Görögkatolikus Hit-tudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1991, 12.

- az alázatosságot és a türelmet csak közösségben lehet megtanulni.

Az ember a bűnben elszakadt Istentől, és a hozzá visszavezető út – *Baszileiosz* szerint – a parancsok maradéktalan teljesítése. A parancsok összefüggenek egymással, ezért az összeset teljesíteni kell. Aki egy parancsot megszeg, az már az összes többit is megsérti. A központi parancs a szeretet, amely oszthatatlan, s ezen nyugszik minden. A szeretet mellett kiemeli még az imádságot, a Szentírással való foglalkozást, és az engedelmisséget. *Benedek* a szerző több gondolatát felhasználja, sőt olvasását szerzeteseinek is ajánlja (RB 73,5).

3.5. Márton (kb. 317–397)⁴⁰

Életét ügyvéd tanítványa, *Sulpicius Severus* munkája alapján ismertetjük.⁴¹ Pannóniában, Savariában született, szülei pogányok voltak. Kiskorában átköltöztek az itáliai Páviába, ahol zömében pogány környezetben nőtt fel. Tizenkét évesen szülei akaratának ellenére katekumennek jelentkezett, a keresztséget azonban csak hat évvel később vette fel. Tizenöt évesen – mint veterán apa fia – belépett a császári seregbe, ahol lovas testőrtiszt lett. Korán kitűnt katonatársai közül egyszerűségével (egy szolgálja volt, akinek általában ő szolgált), tiszta életével és önfelelt felebaráti szeretetével. 334-ben, egy hideg téli napon, Amiens kapujában egy ruhátlan koldusnak adta oda tisztí köpenye felét.⁴² Amint lehetőség nyílt rá, elhagyta a hadsereget (356-ban), és remeteségbe vonult: először Milánó közelében, majd a Genova melletti Gallinaria-szigeten. Ezután visszatért az emberek közé, és egyre több követője lett. 375-ben Tours közelében megalapította Marmoutier monostorát. Ezzel megindította a gall-frank szerzetesség fejlődését, és megteremtette annak központját. 371-ben Tours püspökének választották.⁴³ Sok csodát vitt véghez (gyógyítás, ördögűzés, halott feltámasztása), ami csak növelte tiszteletét. Püspökként is aszketikus életvitelt folytatott.

Halálát, égi születésnapját (november 11.) már a VI. század óta ünneplik Rómában. *Szűz Mária* után az ő oltalmába ajánlották a legtöbb templomot Európában. Bár maga nem hagyott hátra regulát, élettapasztalata mégis olyan élő példa volt, amely más rendalapítókra is hatást gyakorolt. Ennek bizonyítéka, hogy *Benedek* Cassinum-hegyen kápolnát emelt tiszteletére.⁴⁴

40 Más források szerint 336 körül született. Vö. PETER KING: *i. m.* 39.

41 SULPICIUS SEVERUS: *Szent Márton élete*. Bencés, Pannonhalma, 1997.

42 *Márton* életének ezt a jelenetét szokták a leggyakrabban ábrázolni.

43 A szent életű remete nem akart püspök lenni, és elmenekült. Elbűjt, s mikor a nép kereste, a libák a gágogásukkal árulták el őt.

44 *Szent István* király pedig Pannónia Szent Hegyén építtette meg Szent Márton monostorát.

3.6. Ágoston (354–430)

Személye nagy hatással volt a nyugati Egyházra az V. században. Sokan fordultak hozzá kérdéseikkel, írásain nemzedékek nevelkedtek. Életéről saját maga számol be *Vallomások (Confessiones)* című művében (387-ig), melyben az egyes eseményekhez teológiai reflexiót is fűz. Később tanítványa, *Possidius* írta meg élettörténetét: 354. november 13-án született az észak-afrikai Tagastében (ma: Souk-Ahras), Numidia tartományban. Anyja, *Monica* keresztény, apja, *Patricius* csak a halálos ágyán keresztelkedett meg.

Tanulmányait Karthágóban végezte, életében mindvégig erős tudásvágy jellemezte, így került közel a filozófiához, és hosszabb ideig a manicheus eretnekséghez. Rómában a szkepticizmus hatott rá (383). Milánóban kapott állást a császári udvarnál (384). Itt ismerkedett meg *Ambrussal*, a helyi püspökkel, akinek hatására keresztény lett. Megkeresztelkedése után (387) visszatért Afrikába, ahol aszketikus életet élt. 391-ben került Hippóba, ahol a helyi püspöknek, *Valeriusnak* segített. A püspök halála után (395) a nép akaratából püspökké szentelték *Ágostont*. 430. augusztus 28-án halt meg a vandálok ostroma idején.⁴⁵

Püspökként közösségbe gyűjtötte papjait, nekik írta a reguláját.⁴⁶ Maga is a közösségben élt, közös ruhatárból öltözködött, a közös asztalnál étkezett. Reguláját 397–400 körül írta Hippóban. Hatására sok férfi és női monostor alakult Észak-Afrikában, ezeket azonban a vandálok elpusztították.⁴⁷

Ágoston regulája könnyen áttekinthető, szentenciaszerű, rövid szabályok gyűjteménye, 49 pontból áll.

Felépítése⁴⁸:

1. Rövid bevezetés (1–2)
2. A közös élet célja, alapelvei (3–9)
3. A monasztikus élet gyakorlati összetevői:
 - Ima (10–13)
 - Böjt és önmegtagadás⁴⁹ (14–18)
 - Tisztaság és testvéri figyelmeztetés⁵⁰ (19–29)
 - Az ideigvaló javak használata (30–40)

45 Lásd VANYÓ LÁSZLÓ: i. m. 688–722.

46 Eredeti címe: *Regula ad servos Dei*.

47 *Benedek* mellett ő volt a legnagyobb hatással a szerzetesintézményekre, azok létrejöttére Európában. Magyarországon a premontreiek és a domonkosok közvetítésével a XIII. század elejétől ismert.

48 Vö. PUSKELY MÁRIA: *A monachizmus kezdetei*. 215–228.

49 Itt már megtalálható az étkezésnél a felolvasás.

50 Feddésre csak az előljárónak van joga.

- Kölcsönös bocsánatkérés (41–43)
 - A kormányzás és az engedelmesség indítékai (44–47)
4. Visszatekintés záróima formájában (48)
 5. Javasolja végül e szabályok gyakori olvasását, és megvalósításának ellenőrzését (49).

Az első pont tartalmazza a jézusi főparancsot, az összes többi szabály ennek alárendeltje. A harmadik pont fejezi ki legjobban az ágostoni közösség alapelvét: „Azért gyűltetek össze, hogy egyetértésben lakjatok a házban, és egy szív, egy lélek legyetek Istent keresve.”⁵¹

Benedek Ágostontól legtöbbet az aszketikus felfogásban vett át: „Ágoston kegyelemtanának⁵² alapgondolata, hogy Isten előbb szeretett minket, és a szeretetéből élénk jön az ő kegyelmével, amelybe azután a léleknek bele kell kapaszkodnia, vele együtt kell működnie.”⁵³ Erre leginkább az aszkézis készíti fel az embert, amelynek segítségével teljes lényével tud Istenre figyelni. *Benedek* az alázatosságról szóló részben (RB 7) fejt ki aszkézisről szóló elméletét, amely egyben a *Regula* leghosszabb fejezete.

3.7. Johannes Cassianus (kb. 360–435)

A szkíta származású szerzetes mielőtt nyugatra került volna, három évtizeden keresztül híres kopt aszketák tanítványa volt Palesztinában (egy betlehemi monostorban is élt egy ideig) és Egyiptomban. 400 körül Egyiptomból Konstantinápolyba ment, ahol *Khrüszosztomosz (Aranyszájú Szent János)* diakónussá szentelte.⁵⁴ 403-ben Rómába, majd 415-ben Marseille-be ment. Ott a kikötőváros püspökének kérésére, keleti mintára, monostorokat alapított férfiak és nők számára.⁵⁵

Cassianus tapasztalatait és tanítását *A keleti szerzetesek szabályai*⁵⁶ című munkájában összegezte 12 könyvben. Élete végén készült el *Az egyiptomi szerzetesek tanítása*⁵⁷ 24 könyvben. „Az úgynevezett *Regula Cassiani* azonban nem az ő műve, hanem egy VI. századi, az ő írásaiból összeállított compilatio.”⁵⁸ *Cassianus* műveinek olvasását *Benedek* is ajánlja: RB 42,3–5; RB 73,5.

51 PUSKELY MÁRIA: *A monachismus kezdetei*. 218.

52 Szent Ágoston kegyelemtanát vette át a második orange-i zsinat 523-ban, amelynek határozatai az egyetemes zsinatok határozataival egyenlő értékűek. Benedek ezekben az években alapította Monte Cassinót, tehát mindképpen ismerte ezeket a korban jelentős kérdéseket.

53 SZUNYOGH XAVÉR FERENC: *Szent Benedek és Cassiodorus*. k. n., Pannonhalma, 1919, 59.

54 Lásd VANYÓ LÁSZLÓ: i. m. 494–495.

55 vö. PETER KING: i. m. 33–34.

56 Eredeti cím: *De institutis coenobiorum et de octo principalium vitiorum remediis*.

57 Eredeti cím: *Collationes patrum*.

58 PUSKELY MÁRIA: *A monachismus kezdetei*. 32.

A keleti szerzetesek szabályai című munka tartalma:

- I. könyv: A szerzetesi ruha
- II. könyv: Az éjszakai imádság és a zsoltárok rendje
- III. könyv: A nappali imádság és a zsoltárok rendje
- IV. könyv: Akik lemondtak a világról...
- V. könyv: A mértéktelenség szelleme
- VI. könyv: A tisztátalanság szelleme
- VII. könyv: A kapzsiság szelleme
- VIII. könyv: A harag szelleme
- IX. könyv: A szomorúság szelleme
- X. könyv: A lanyhaság szelleme
- XI. könyv: A hiú dicsőség szelleme
- XII. könyv: A kevélység szelleme.⁵⁹

Az első négy könyv a szerzetesi életről szól, míg a többi könyv a nyolc főbűnt tárgyalja.

„A keresztény élet lényege: a belső tökéletesség, az Isten és a felebaráti szeretet gyakorlása a szívben, s hogy ennek kell a monasztikus élet velejének és középpontjának lennie.”⁶⁰ *Benedek* ennek a gondolatnak az elméleti alapjait találta meg *Cassianus* másik művében (*Az egyiptomi szerzetesek tanítása*).⁶¹ *Cassianus* szerint az Isten útjára térő embernek három megtérésen kell átmennie:⁶²

1. Testileg elszakadunk a világtól, megvetjük annak gazdagságát, vagyonát.
2. Megtagadjuk testünk és lelkünk régi szokásait, bűneit.
3. Lelkünkkel, gondolatainkkal elfordulunk a jelenvalótól, és csak az eljövendőkre figyelünk.

A második a legfontosabb, mert ez vezet a belső tökéletesség felé, ehhez segít hozzá *Benedek* kolostori életprogramja is (ezt fejt ki a *Regula*). Az első fokozatot *Benedek* csak megemlíti a prólógusban, és jogilag szabályozza az új tagok felvételéről szóló fejezetben (RB 58). A harmadikra pedig az utolsó fejezetben utal (RB 73).

59 Vö. JOHANNES CASSIANUS: *A keleti szerzetesek szabályai*. k. n., Pannonhalma – Tihany, 1999, 5.

60 ILDEFONZ HERWEGEN: *Der hl. Benedikt*. k. n., Düsseldorf, 1918, 30.

61 Vö. SZUNYOGH XAVÉR FERENC: i. m. 46–49.

62 Lásd JOHANNES CASSIANUS: *Az egyiptomi szerzetesek tanítása*. 1. rész, k. n., Pannonhalma – Tihany, 1998, 92–93.

3.8. *Regula Magistri*⁶³

Sokáig tartó vita után vált elfogadottá a *Regula Magistri*⁶⁴ (RM) elsőbbsége a benedeki *Regulával* szemben.⁶⁵ Annyi bizonyos, hogy sok utalás található *Benedeknél* az RM-ből. A szerzőjét nem ismerjük, magát *Magisternek* nevezi. Ezért már a VIII. század végén *Aniane-i Szent Benedek Regula Magistrinek* nevezi. Valószínűleg a VI. század elején keletkezett, a legvalószínűbb, hogy 501–530 között. Ezt támasztja alá, hogy a kolostori és liturgikus szokások archaikusabbak, mint *Benedeknél*, valamint nincsen novíciustester, nincsenek himnuszok, hiányzik a *Te Deum*. Feltehetően kapcsolatban áll a nizzai öbölben található Lérins nevű kis sziget szerzeteseivel. Itt nevezték a monostort először „schola”-nak, iskolának.

3.8.1. *A Regula Magistri tartalma*

A következőkben részletesen elemezzük a RM tartalmát, mert ez a szöveg áll időben és tartalomban is legközelebb *Benedek* művéhez. A mű prológussal kezdődik, amelyben beszél az ember előtt álló hármassal, majd kettes útról. Ha a bűn útját kizárjuk, marad kettő: a szerzetesség és a világi élet. Ezt követi egy parabola a szerzetességről, majd egy Miatyánk-magyarázat *Szent Ciprián* szerint. Majd a 33. és a 14. zsoltárt elemzi a szerzeteséletre alkalmazva. Ez a rész már nagyjából megegyezik az RB prológusával.

A regula⁶⁶ maga 95 fejezetből áll kisebb csoportokra osztva, külön címmel. Az egyes fejezetek általában a tanítványok egy bizonyos kérdésével kezdődik, amire az Úr válaszol a *Magister* által. Sok rész nagyon hasonló, azonban teljes szövegegyezés soha nincsen:

RM 1: akárcsak a RB-ben: A szerzetesek fajai és életük.

RM 2: mindkét regulában az apátról szól, kisebb eltérésekkel. Néhány részt *Benedek* kibővíti (RB 3).

RM 3: Mi az a szent művészet/mesterség, melyre az apát a kolostorban tanítja a tanítványokat? Megfelel a RB 4. fejezetének.

RM 4: a lelki művészet eszközeiről szól (erénykatalógus).

RM 5: ennek ellentéte (bűnkatalógus). Ennek a két fejezetnek a RB-ben nincsen megfelelője.

63 A kevés forrásra való tekintettel Söveges Dávid atya munkájából dolgoztam elsődlegesen, az ő felosztását követem: SÖVEGES DÁVID: Szent Benedek Regulája és a Regula Magistri. In *Corona Fratrum*. k. n., Pannonhalma, 1991, 217–254.

64 Míg a RB-nek több mint 2000 középkori kézírata maradt ránk, addig a RM-nek teljes szöveggel mindössze három.

65 Lásd SÖVEGES DÁVID: Szent Benedek Regulája és a Regula Magistri. 217–227.

66 A RM-t Vogüé, a RB-t Hanslik osztotta versekre a könnyebb idézés végett.

RM 6: az isteni művészet műhelyeként a monostort nevezi meg.

RM 7: az engedelmességről, de a *Magister* a korábbi fejezetekhez hasonlóan terjedős, elkalandozik a témától. Megfelel az *RB* 5-nek

RM 8: a hallgatásról szól, akárcsak a *RB* 6. Azonban itt *Benedek* szövege ismét egységesebb, jobb, mint a *Magisteré*.

RM 9: folytatódik a téma: A hallgató testvérek hogyan tegyenek fel kérdéseket az apátnak?

RM 10: az alázatosságról szól, akárcsak a *RB* 7. Mindkét szerző ismerteti a Jákob létrája hasonlatot és a 12 fokot. *Benedek* itt a gondolatok, az önkarat és a testi vágyak bűneit említi, de a *Magister* még folytatja a sort a nyelv, a kéz és a láb bűneivel

Az első tíz fejezetben található a legtöbb egyezés a két regula között. Ezután *Benedek* önállóbb lesz, de a fejezetek sorrendjét nagyjából megtartja a *RB* 66-ig, ami a *RM* 95-nek felel meg. *Benedek*hez hasonlóan itt is minden szentírási idézetekkel van alátámasztva.

RM 11: itt fordul elő a „monasterii regula” kifejezés. A *Magister* a „praepositus”-ról⁶⁷ szól, ami a tíz egységből álló csoportok elöljáróját jelenti, azt, amit *Benedek*nél a „decanus”.

RM 12–15: büntetőkódex:⁶⁸ a büntetéseket hosszú beszédekkel osztja ki az apát.

RM 16: a házgondnokról szól, ahogyan a *RB* 31 is. Itt a házgondnok kevésbé önálló, mint *Benedek*nél, mindenért külön engedélyt kell kérnie.

RM 17: a monostor eszközeit, tárgyait sorolja fel.

RM 18–23: a konyhai hetesekről szól.

RM 24–28: étkezésről, ital mértékéről szól, és elrendeli az étkezések alatti felolvasást.

RM 29: az alvás helyéről és idejéről szól: egész éjszaka mécses égett a hálóteremben, és ebéd után szieszta volt.

RM 33–38: éjszakai és nappali imaórák rendje: külön van téli és nyári imarend (a nyári rövidebb). A liturgiája bonyolult, régies.

RM 50: a napi munka idejéről és módjáról intézkedik. Mindent részletesen szabályoz.

RM 69: a beteg testvérekről ír, nagyon gyanakvóan.

Ezután már kevésbé összefüggő részek következnek.

RM 73: az önként vállalt aszkézis ellen.

RM 75: a vasárnapi munkaszünetről.

RM 78: minden vendég (akár világi, akár klerikus) két nap után álljon be a munkába.

RM 81: a testvérek ruhájáról és lábbelijéről.

RM 82: a testvéreknek semmi magántulajdonuk ne legyen (*RB* 33).

67 *Benedek* a „praepositus” szón a perjelt érti. A *Magister* ezt „secundus”-nak nevezi (az apát után a második).

68 Több a vesszőzés, mint *Benedek*nél.

RM 85: a monostor áruinak eladásáról intézkedik: olcsóbban adják, mint a világiak (RB 57).

RM 86–91: a monostorba való belépésről: először utasítsák el, majd olvassák fel a belépőnek a regulát. Ezt követi két hónap próbaidő, még mint vendég. Ezt követi a beöltözés. Ha laikus lép be, egy évig nem kap szerzetesruhát és tonzúrá⁶⁹ (ennek a neve: „novellus”) sem kell viselnie. Az apát maga a novíciusmester.

RM 93–94: az apát utódlásáról: az öreg apát nevezi ki utódját az egyházmegye püspöke, papjai és szerzetesei előtt. Ha hirtelen hal meg az apát, akkor a püspök, vagy egy megbízott pap 30 napot tölt a monostorban, és ő nevezi ki az apátot.

RM 95: a monostor két kapusáról.

A szöveg alapján a *Magister* monostora *Benedek*éhez képest aránylag kicsi, kevesebben laknak benne. Emellett gazdagabb is, mert több a bútor, kevesebb fizikai munkát kellett végezni a megélhetésért, valamint az étkezése is színesebb. Kevés önállóságot ad szerzeteseinek. Bizalmatlan az apát, kevéssé jellemzi diszkréció.

3.8.2. A *Regula Magistri* forrásai és nyelvezete

A *RM*-nek is elsődleges forrása a Szentírás. Az idézetek között is sok a hasonlóság: a zoltárokat mindkettő sokat citálja, de ezeket minden testvér tudta fejből. Az Újszövetségből Máté evangéliuma szerepel kiemelt helyen mindkettőben, abból is a hegyi beszéd. János evangéliumára feltűnően keveset hivatkoznak mindketten. A *Magister* szereti még Lukácsot is. Mindkét regulaszerzőnek van kedvenc idézete, ami jellemző is rájuk:

– *Magister* – Lk 10,16: „Aki titeket hallgat, engem hallgat.” Ez tizenegyszer fordul elő, míg *Benedek* csak kétszer idézi. Ez jellemző a két regula tekintélyfelfogására is.

– *Benedek* – Zsolt 69,2: „Istenem, hallgass hívásomra, Uram, siess segítségemre!” Az imaórákat is ezzel kezdi, és a belépő hetesek ezzel kérnek áldást munkájukra (RB 33,16). Ezt *Ágoston* és *Cassianus* is ajánlják, fohászimának is. A *RM*-ben nem szerepel.

Az ókeresztény irodalomból is sokat idéznek mind a ketten, de egyikük sem használ fel IV. századon túli írásokat. *Benedek* mégis idéz *Nagy Szent Leó* nagybőjti beszédeiből (RB 49): a szent negyven napról. *Benedek* jobban használja *Ágoston*t, főként a második apátfejezetben (RB 64): ez független a *RM*-től.

69 Tonzúra: a szerzetesek feje tetején kör alakban lenyirták a haját, ezzel is jelezve a közösséghez tartozásukat.

A *Magister* sokat hivatkozik még *Jeromosra* és *Pachomiusra*. *Nagy Szent Vazul* (*Baszileiosz*) regulája kevésbé hangsúlyos a *RM*-ben, mint *Benedeknél*, aki név szerint is ajánlja az utolsó fejezetben (*RB* 73,5). Mindketten használják *Cassianus* műveit, *Benedek* név nélkül ajánlja ezt is (*RB* 73,5). Érdekes, hogy *Benedekkel* szemben a *Magister* nagyon szereti a népszerű, legendás passiókat és legendákat, amelyek nagyjából a IV–V. századra nyúlnak vissza. Sőt egyenlőnek tekinti őket a Szentírással.

A *Regula Magistri* késő latin nyelven íródott, igen gazdag a szókincse.⁷⁰ Szereti a szinonimákat, szóhasználata gyakran eltér *Benedekétől*. Stílusa szónokias,⁷¹ gyakran ad beszédmintákat az apát számára. Sokszor alkalmazza a szónoki kérdést, általában nyomatékosít vele. Mindent aprólékosan szabályoz, néha már túlzottan is.

4. A REGULA SZERKEZETE

A *Regula* a szerzetesi életre buzdító Előszóból, Prológusból és 73 fejezetből áll. A szerkezet mai szemmel nézve talán nem mindenütt logikus, mégis áttekinthető, organikus egész. A megszokottól eltérően a tartalomjegyzék, a *Regula* fejezeteinek címe az Előszó után található, amely nem egyezik minden esetben a fejezetcímekkel. A tartalomjegyzék maga is újdonság, minden bizonnyal az egyik legelső a könyvek történetében.

A Prológus a mű talán legretorikusabb része. Tele van nyelvi fordulatokkal: megszólítások, kérdések, felkiáltások, amelyek arra engednek következtetni, hogy valószínűleg fogadási beszéd lehetett az újonnan érkezetteknek. *Benedek* kiemeli, hogy a szerzetbe lépés második keresztségnek felel meg. Az életet a szüleinktől kaptuk, s most ezt adjuk vissza a Teremtőnek (még itt a földön teljesen), ez lesz az új családunk. Ennek kifejezésére sok metaforát⁷² használ:

<u>Isten = Krisztus</u>	<u>a szerzetes</u>	<u>a monostor</u>
Atya	gyermek	(családi) ház
Mester	tanítvány	iskola
Király	harcos	sátor
Úr	rabszolga	ház
Munkaadó	munkás	műhely
Végcél	utas	út

70 Vogüé *RM*-kiadásában a szótár 480 oldal, míg a *RB*-kiadásában 200 oldal.

71 *Benedek* is szónokias, de ő mérséklettel.

72 Lásd SÖVEGES DÁVID: *Magyarázatok Szent Benedek Regulájához*. 12.

Az égi kegyelem mellett – sok kortársától eltérően – nagy szerepet tulajdonít az emberi kezdeményezésnek, erőfeszítésnek az élet minden területén. Végül kiemeli a monostor szerepét a szerzetes életében: Isten hív, a szerzetes követi; ehhez szükséges egy olyan intézmény, ahol megfelelő módon tud élni, és ez a monostor.

A *Regula* lex erejű törvénykönyv, szabályok és tiltások gyűjteménye. Az ókorban ehhez a műfajhoz nem tartozott prólógus. Az volt az elv, hogy a törvény parancsoljon, és ne magyarázzon. Ez a felfogás azonban jobban illett a pogány gondolkodáshoz, ahol a törvény erejét a hatalomból merítette, mint a keresztényhez. A *törvényhozó* itt egyben pedagógus és nevelő is volt. Érdekes, hogy a *Benedeket* megelőző reguláírók sem írtak prólógust.⁷³ Itt is feltűnik a bölcs szerző újtó gondolkodása.

A fejezetek anyaga vezértémákhoz kapcsolható: a szerzetesi alkotmány (1–3. fejezet), a szerzetesi erények (4–7. fejezet), az istentisztelet (8–20. fejezet), az általános szerzetesi fegyelem (21–30. fejezet), az anyagi ellátás (31–41. fejezet), a monostori rend (42–57. fejezet), a felvétel és az előjárók választása (58–66. fejezet), az egyes részletkérdések, különösen a társaknak egymáshoz való viszonya (67–72. fejezet), végül befejező szavak a *Regula* fontosságáról (73. fejezet).⁷⁴ Ezek alapján a *Regulában* mindazt összefoglalja, ami a szerzetességhez szükséges; s mindezt úgy, hogy ne csak a kiváltságosak, hanem mindenki megtarthassa a törvénykönyvben foglaltakat.

A következőkben az egyes fejezetek tárgyalására kerül sor. Az első fejezet a „szerzetesek fajairól” szól: cenobiták, anachoréták, szarabaiták, girovágusok. A cenobiták monostorban élnek, rendszabállyal az apát vezetése alatt; *Benedek* nekik írta a *Regulát*. Az anachoréták olyan remeték, akik hosszabb ideig élnek közösségben, és itt készülnek fel a magányos életre, majd kivonulnak a pusztákba. A szarabaiták saját szabályaik szerint élő, öntörvényű szerzetesek. A girovágusok egész életükben vándorló szerzetesek, akik három-négy napnál tovább – eddig számítottak vendégnek, ezután dolgozniuk kellett – nem maradtak egy adott monostorban. Az utolsó két fajtát *Benedek* keményen bírálja.

A második és a 64. fejezetben az apátról olvashatunk. A *Regula* mellett ő az alapköve a cenobita közösségeknek. Ebből következik, hogy nagy a felelőssége. Ő Krisztus helyettese, és csak az Úrnak kell elszámolnia cselekedeteiről. A vezetői szék betöltése választással történik, és megbízása után élete végéig ő marad az apát.⁷⁵ Meg

73 Egyedül *Baszileiosz* művének elején található bevezetés.

74 Lásd *Szent Benedek Rendszabályai*. 11–12.

75 Magyarországon kilencvenként bizalmi szavazás van az apát személyéről, akinek azonban a lemondásra is van lehetősége. Pannonhalmán Legányi Norbert főapát úr mondott le Magyarországon elsőként, 1968 decemberében fogadta el lemondását VI. Pál pápa. Szennay András főapát úr a második 9 éves periódus lejártával nem vállalt újat 1991-ben.

kell felelnie bizonyos kritériumoknak: tiszta életűnek, józannak, könyörületesnek és irgalmas lelkületűnek kell lennie.⁷⁶ Itt hangzik el a *Regula* talán legszebb mondata is: „Gyűlölje a vétkeket, szeresse a testvéreket” (*RB* 64,11). Ebből is látszik, hogy *Benedek* mindenekelőtt a szeretettel akart nevelni. Nagyon fontos a discretio, az arányérzék⁷⁷ is. Ezen a fogalmon a monasztikus hagyomány az Istenhez vezető út szempontjából jó és rossz megkülönböztetésének képességét, illetve az Isten akarata melletti helyes döntést érti.⁷⁸ *Benedek* az erények anyjaként említi.⁷⁹

A következő részekben, a 4. fejezettől kezdve, az aszkézisről olvashatunk. Először a jócselekedetek 74 eszközét sorolja fel katalógusszerűen. A korban elterjedt volt, hogy a keresztség előtt állóknak adtak ilyen erénykatalógust; ezzel is kiemelte *Benedek*, hogy a rendbe lépés második keresztség. Kiemelkedő erényként jelenik meg az engedelmisség⁸⁰ és a hallgatás: „Kevés szavából ismerhető fel a bölcs” (*RB* 7,61). Az erények alapján mindig annak van elsőbbsége, aki előbb lépett be a rendbe, nem a hozott, világi tisztségnek, vagy az életkornak. Ezzel is hangsúlyozza, hogy itt valami egészen más kezdődik, mint amiben az illető eddig kint élt, s engedelmeskednie kell annak, aki már jobban ismeri a szerzetesi életet. A csend az elmélkedés, lelki béke talán legfontosabb eszköze. Ezután következik az alázatosságról szóló rész, amely a *Regula* leghosszabb, és a benedeki lelkiség alapvető fejezete. A Prológushoz hasonlóan itt is szónokias hangvételt a szöveg. Az alázatosság *Benedek*nél az én-központú szemlélet legyőzését jelenti, amikor túllépve a belső önzést, önmagunk helyébe Krisztust állítjuk. Tizenkét fokot ír le az alázatosság útjának lépcsőiként a gondolati büntől egészen az alázatos testtartásig. Az első fokok általánosabbak, majd fokozatosan közeledik a szerzetesi sajátosságok felé. Az első foknál kifejti, hogy az Isten jelentéében való élet megóv a gondolat, az önakarattól és az érzéki vágyaktól. A második tovább hangsúlyozza az önakaratról való lemondást. A harmadik és negyedik az engedelmisséget részletezi, az ötödik fok pedig az előljáró előtti bűnvallomásra buzdít. A hatodik és hetedik ír az alázatosságról. A nyolcadik az állandó újítok ellen érvel. A következő három fok a hallgatás erényét állítja a középpontba. Az utolsó, tizenkettedik fokban az alázatos testtartásról olvashatunk.⁸¹ *Benedek* hangsúlyozza, hogy az alázatosság fokain előrehaladva fokozatosan győzzük le félelmeinket, és átadhatjuk helyét a szeretetnek.

76 Vö. *Szent Benedek Regulája* (1995): 32 (2. fejezet 23–28).

77 Hasonló ez *Horatius* jelmondatához: aurea mediocritas – arany középmező, -út.

78 Lásd *A Regula lelkisége*. 56.

79 Vö. *RB* 64,17–19.

80 „Az engedelmisség végül is az a bátorság, mely lehetővé teszi, hogy elfogadjuk hivatásunkat és küldetésünket... A fáradtságos engedelmisség alapozza meg a szeretetet.” *A Regula lelkisége*. 49–50.

81 Vö. *Szent Benedek Regulája*. (2005): 40.

Ezek után az imádságok rendjéről, mikéntjéről olvashatunk. A korabeli szokásoknak megfelelően⁸² osztotta fel *Benedek* a napi zsolozsmát, a nyolc órát:

1. Matutinum (Vigília) – éjjel
2. Laudes (reggeli dicséret) – reggel, hajnalban, napfelkeltekor
3. Napközben: rendszeres időközönként ismételt dicséret
 - Prima
 - Tertia
 - Sexta
 - Nona
4. Vesperás (esti dicséret) – este, naplementekor
5. Completorium (befejező ima) – lefekvés előtt, utána már szigorú silentium volt (tilos volt beszélni).

Nagy változás volt a korábbi gyakorlathoz képest, hogy *Benedek* nem sorban mondatta el a 150 zsolotárt, hanem tartalmuk szerint osztotta be őket; így is segítve az elmélkedő istendicséretet. Az imádságok közül a Miatyánknak volt a legfontosabb szerepe. A nagy imaóráknak megvolt a visszatérő záró éneke: Laudes végén Zakariás hálaímája (Lk 1,68-79), a Vesperás végén Szűz Mária hálaéneke (Lk 1,46-55), a Completorium végén Simeon hálaéneke (Lk 2,28-32).

Míg a pogányok halottaikra azok földi születésnapján, addig a keresztények az égi születésnapkor, a halál évfordulóján emlékeznek. Fontos hangsúlyozni, hogy a szellemi munka (kódexmásolás, olvasás) mellett legalább ilyen fontos volt a fizikai munka is (mezei, vagy egyéb); ezt az egész munkafolyamatot fogta át az imádság, mintegy keretet adva ezzel az egész napnak. A szerzetesek a munka közben pihenőként imádkozták el a napközi imákat. A szellemi erőfeszítéshez az imádság mellett az olvasás is hozzátartozott. Naponta kellett a szerzeteseknek magukban is olvasni, aki nem tudott, annak felolvastak. A nagyböjtben pedig mindenkinek el kellett olvasnia egy lelki könyvet. Ez elég nagy teljesítmény volt, ha figyelembe vesszük a korabeli írás- és olvasástechnikákat.

A következő részben a szerzetesek hálójáról (alvóhelyéről) olvashatunk. A korhoz képest nagy újítás volt, hogy mindenki külön ágyban aludt, később Clunyben (XI–XII. század) kialakult a saját cella is. Szintén eltérés volt a korábbi meztelenül alváshoz képest, hogy a szerzetesek ruhában, tunikában aludtak; később ebből alakult ki a hálórúha. Itt olvashatunk arról, hogy a szerzeteseknél mindig volt kés, amelyet csak éjjelre tettek

82 Fontos hangsúlyozni, hogy a *Regula* keletkezési helyén csak két évszak volt: nyár és tél; s a két határpont november elseje és húsvét. Emellett csak két napszakot különböztettek meg: nappalt és éjjelt. Mindkettőt tizenkét órára osztották, azonban ezek csak a napéjgyenlőség táján voltak egyformán hosszúak, kb. 60 percesek.

le, hogy meg ne szúrja az oldalukat. A próbaidősök – novíciusok – külön helyiségben aludtak egy felügyelővel, magiszterrel. Rajtuk kívül eredetileg csak a vendégeknek állt rendelkezésére külön szoba. A többiek lehetőség szerint egy helyiségben aludtak (dormitorium), ahol egész éjszaka mécses égett.

A büntetés alapelve volt, hogy a büntetés feleljen meg a bűnnek. Módja többféle volt, a külön imádságoktól, az asztalközöségtől való kötelező távolmaradáson át egészen a kiközösítésig terjedhetett. Fontos kiemelni a nevelés folyamatát: először két alkalommal az apát beszél négy szemközt a vétkessel (Mt 18,15), ha ez nem használ, akkor a közösség előtt szól hozzá. Ezután jönnek az eltiltások: asztalközöségtől, imádságokon külön helyen kell ülni (1Kor 5,5). Ha ez sem segít, akkor a vétkest kiközösítik. Csak a magiszter, az apát, illetve korosabb, bölcsőbb testvérek beszélhetnek vele (2Kor 2,7–8), és böjtölnie kell. Majd a verés következik, és legvégül, ha semmi nem használ, akkor az apát imádkozik érte. A legmegátalkodottabbakat pedig, akikre ez sem hat, elküldik a monostorból (1Kor 5,13; 1Kor 7,15).

A *Regulában* szó esik a gyermekek neveléséről is a 30. fejezetben. Náluk gyakoribb a testi fenyítés, hiszen ebben látták a lélek erősítését és az ifjonti hév letörését. Ebből látszik, hogy gyermekeket is neveltek a monostorban. Előfordult – abban az időben gyakran –, hogy a családok egyik fiú- vagy lánygyermeküket egy szerzetesközösségnek ajánlották fel; ennek oka lehetett valamilyen bűn engesztelése, anyagi megfontolás, vagy egyszerűen hitbuzgalom. Ezeket a gyerekeket kiskoruktól kezdve a szerzetesek nevelték, együtt éltek velük a monostorban.

Kiemelt gondoskodást kapnak a betegek a monostorban. Amíg az ókorban a betegeket általában csökkent értékű embereknek tartották, addig itt – az evangélium szellemében – nagy szeretettel foglalkoztak velük. A betegek külön szobát, külön ápolót, fürdőt, és az étkezésben kedvezményeket kaptak: például a betegek ehatték a négy lábúak húsát (az egészségesek csak a kétféle lábúakat fogyasztották és a halakat), és nem vonatkozott rájuk a – szinte egész évben szokásos – böjt.

Az ókori heverő testhelyezettel ellentétben ültek étkezéskor, és a testi táplálék mellé szellemi is kaptak, egy testvér mindig felolvasott, míg a többiek ettek.⁸³ A bencéseknel szokásban van a mai napig, hogy a nagyon időseket és betegeket kivéve egymásnak szolgálnak fel kortól és beosztástól függetlenül. Ezzel is erősítve az összetartozást, a közösségi szellemet és az egyenlőséget. Kásaféléket ettek zöldséggel, hüvelyesekkel, hozzá kb. egy kiló kenyeret és három deciliter vízzel kevert bort. Húsvétól pünkösdig naponta kétszer étkeztek: tizenkettőkor ebéd, és este vacsora, cena volt. Nyáron pünkösdötől szeptember 14-ig maradt ez a beosztás, azonban szerdán és pénteken már böjtöltek,

83 A felolvasás az étkezésnél csak a már említett Nagy *Szent Baszileiosz* (†379) óta volt szokás.

azaz naponta csak egyszer ettek, délután háromkor. Szeptember 14-től a hét többi napján is böjtöltek. A böjt alól a betegek felmentést kaptak, és nehéz munka esetén, vagy különleges alkalmakkor a többiek is. Aki azonban engedély nélkül a monostoron kívül étkezett, azt kiközösítették, hiszen jelképesen megszakította a közösséget testvéreivel.

A vendégekkel mindig a legnagyobb tisztelettel kellett bánni. Mindenkihez úgy fordultak, mintha Krisztust látnák vendégül. Ez a szabály ellenségre és jó barátokra egyaránt vonatkozott. Mindenkit imával kellett fogadni, hiszen ha valaki esetleg rossz szándékkal érkezett, abból az ördög az imára eltávozik. A vendégeket külön szobában szállásolták el, és kaptak maguk mellé egy megbízható testvért is. A vendégek jobb és több ételt kaptak, azonban csak három-négy napig számított valaki vendégnek, utána neki is csatlakoznia kellett a többi szerzetes életmódjához, vagy távoznia kellett. A vendégeket mindig vendégül látták a közös imákon, elmélkedéseken. Így váltották valóra a régi jelszót: Pax, béke.

A következő fejezetekben (RB 54–55) a szerzetesek tárgyairól olvashatunk. Lehetőség szerint tiltották a magántulajdont; tilos volt ajándékot, csomagot elfogadni, még a családtól is. Az apátnak mindent biztosítania kell, amire a szerzetesnek szüksége lehet. Ezek a következők: kámzsa, pallium vagy melotesz (köpenyszerű bőr és prémes palást, a tulajdonképpeni szerzetesruha), kukulla (köpeny), tunika (római alsóruha) – mindháromból volt nyári és téli –, cipő, saru, szandál, skapuláré (kötényszerű munkaruha), öv, kés, íróvessző, tű, írotábla, zsebkendő. Bútorok nem voltak, ládákban tárolták a ruhákat. A római ágyat használták, azaz lábakon álló fakeretet, alsó részén erős vászonnal, ami kis ruganyosságot biztosított. Fontos, hogy a monostor minden tagja egyenlően részesüljön a „javakból”, hiszen a kivételezés csak békétlenséget szül.

A monostorban különböző tisztségek voltak: apát, magiszter, akikről a korábbiakban már esett szó, perjel, aki az apát helyettese, dékánok, akik az apát tanácsadó testületének tagjai, kézművesek, szakács, hetesek (heti beosztásban dolgozó konyhai segítők), ápolók, házgondnok (cellerarius), kapus.

A felvétel kitartást követelt a leendő szerzetestől. Először öt-hat napig be sem eresztették, kint maradt és zörgetett, ezzel bizonyította alázatosságát és kitartását. Ezt követően vendégként bántak vele – a bőkezű ellátás mellett a jelentkező újabb személyiségjegyei voltak megismerhetők. Ekkor kezdődött a noviciátus, de még külön aludtak és ettek a magiszter felügyelete alatt. Gyakran próbára tették a jelentkező állhatatosságát a szerzetesi élet iránt. A *Regulát* is háromszor olvasták fel neki: két hónap, hat hónap és újabb négy hónap után, hogy tudja, mire vállalkozik, és később ebből ne legyen félreértés. Majd fogadalmat tett: állhatatosság (*stabilitas*), erkölcsének jobbítása (*conversio morum*), engedelmesség (*oboedientia*) (RB 58,17), és egy szerződést

írt alá, amelyben ezeket hivatalosan is elfogadja.⁸⁴ A nevet sokáig az előjárók adták, ma már azt is szabadon választhatja a jelölt, természetesen egyeztetve a vezetőkkel. A végső döntésig, az örök fogadalomig 3-6, maximum 9 év áll rendelkezésre a jelöltek számára, hogy véglegesítsék szándékukat. A fogadalom előtt bármikor ott lehet hagyni a közösséget. Utána már csak pápai engedéllyel lehet a rendből távozni.

5. MEGSZÓLÍTÁSOK A REGULÁBAN

Vizsgálódásom egyik fontos lépése a megszólítások elemzése a *Regulában*. Milyen megszólítás hol, és milyen gyakran fordul elő? Melyeket használja gyakran, milyen ezáltal a mű hangulata? A megszólítás által egyfajta személyes viszony alakul ki író és olvasója között.

Manapság általában – ha megszólítják az olvasót – önző, magázó módon találunk a művekben utalást a befogadóra. *Benedeknél* minden megszólítás tegező formájú. Figyelembe véve a korabeli szokásokat, és a latin nyelv sajátosságait (nincs benne magázó forma), ez egyáltalán nem meglepő.

A következőkben táblázatba szedve látjuk a *Regulában* található megszólításokat. Először a *Söveges Dávid-féle* magyar fordítás, majd a latin eredeti,⁸⁵ aztán egy másik magyar, végül a német fordítás megszólításai következnek.

Regularészek	Söveges Dávid-féle	Latin	Molnár Bertalan-féle	Német
Prológus-1.	fiam	Fili	fiam	Sohn
	mester	magister	mestered	Meister
	jóságos atya	pater pius	szerető atyád	gütiger Vater
Prológus-12.	fiaim	Filii	fiai	Söhne
Prológus-19.	testvéreim	Fratres	fiait	Brüder
Prológus-24.	testvéreim	fratres	-	Brüder
Prológus-34.	-	Filii	fiaim	-

84 A fogadalmak mások az újkori rendekben – szegénység, engedelmisség és tisztaság (cölibátus) –, azonban a monasztikus közösségben megmaradt a *Regulabeli* forma. Pannonhalmán ez ma – a hagyományoknak megfelelően – a következőképpen néz ki: a jelöltidő maximum 1 év (még civilben); ezt követi a beöltözés, ekkor kap a jelölt új nevet. 2 év (néha 1 év) noviciátus után szokás ideiglenes (egyszerű) fogadalmat tenni, majd ezután (legkorábban a belépés utáni 4. év végén) következik az ünnepélyes (örök) fogadalom letétele.

85 A latin szöveg esetében a *Mázy Engelbert* által kiadott kétnyelvű (magyar–latin) *Regulát* használtam.

Prológus–39.	testvéreim	Fratres	-	Brüder
2. fejezet–24.	mester	pastor	pásztor	Meister
	atya	Pastor	pásztor	Vater
6. fejezet–6.	mester	-	-	Meister
	tanítvány	discipulus	tanítványok	Jünger
7. fejezet–1.	testvérek	Fratres	testvéreim	Brüder
7. fejezet–5.	testvérek	Fratres	testvéreim	Brüder
7. fejezet–29.	testvérek	Fratres	testvéreim	Brüder
63. fejezet–4.	testvérek	Fratres	rendtagok	Brüder
63. fejezet–12.	testvér	Frater	testvér	Brüder
	nonnus	Nonnus	nonnus	nonnus
	tisztelendő atya	paterna reverentia	tisztelendő atyaság	ehrwürdiger Vater
63. fejezet–13.	apát	Abbas	apát	Abt
	úr	dominus	úr	Herr
	apát	Abbas	apát	Abt

A négyfajta szöveg sokban hasonlít egymásra, azonban már első olvasásra szembe tűnnek a különbségek. Vannak megszólítások, amelyek nem szerepelnek az összes szövegben, sőt vannak, amelyek csak a fordításokban olvashatók, a latin eredetiben nem.

A legtöbb megszólítás a Prológusban található, és a végén, a 63. fejezetben, amely a közösség sorrendjéről szól. Ennek egyik oka lehet, hogy a Prológus az egyénhez szól, míg a *Regula* többi része a közösséget tartja szem előtt. Ez alól a szabály alól csak a hetedik és a záró fejezetek képeznek kivételt; amelyek szintén szónokias stílusúak. Ezekon kívül csak három fejezetben találunk megszólításokat: 2. fejezet – Milyennek kell lennie az apátnak?; 6. fejezet – A hallgatás; 7. fejezet – Az alázatosság.

A Prológus első mondatában már három megnevezéssel találkozunk: „Hallgasd meg, ó **fiam**, a **mester** parancsait, és hajlítsd hozzá szíved figyelmesen, fogadd a **jóságos atya** intéseit készségesen, és tetteiddel teljesítsd...”⁸⁶ Kiténik, hogy nem mindennapi felszólításról van szó, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy ezzel a mondattal kezdődik a mű. Ez a felszólítás minden olvasóra igaz. Arra is, aki először olvassa, és arra is, aki ezt megéli; legyen az novícius, vagy apát. *Benedek* mindenkit fiának tekint, aki vállalja a vezetésével a hosszú utat az Úrhoz. Mesternek hívja, akitől a parancs jön, és jóságos atyának, aki megint minket, hiszen csak a javunkat akarja. Mint egy jó édesapa, aki

86 Lásd SÖVEGES DÁVID: *Magyarzatok Szent Benedek Regulájához*. 19.

tudja, hogy mikor melyik viselkedés a helyes a fiával szemben; mikor kell parancsolni, mikor inteni, és mikor megbocsátani. Ez a családközponitú szemlélet az egész művet áthatja; ezt tükrözik a megszólítások is.

Az Obsculta (hallgasd meg) megszólítást népies latinságban használják, több kézirat is kijavította a klasszikusabb Auscultu-ra. Jelentése a „hallgasd meg”-en kívül: „figyeld ide”, „tedd magadévá”, „fogadj szót”. A hallgatásban *Benedek* az odafigyeléssel a másik személy méltóságát tiszteli, amelyben a szeretet nyilvánul meg. A figyelem a tőlünk eltérővel való találkozás előfeltétele. A hallgatásra való felszólítás már az Ószövetségben is többször előfordul (Péld 4,10; MTörv 4,1).

Választottam egy Szentírási idézetet is, hiszen sok található belőlük a szövegben, és ezek közül is a legtöbb a zsoltárok közül. A Prológus 12. versében található „jőjjetek **fiaim**” idézet a 33. Zsoltárból való.

A leggyakrabban használt megszólítás a *Regulában* a testvér és ennek alakjai. Az egyes fordítások néha az érthetőség kedvéért és a mondanivaló hangsúlyozása végett nyomatékosítónak teszik be a mondatba a „testvéreim” megszólítást. A latin eredetiben szinte kivétel nélkül többes számban szerepelnek a megszólítások, amelyeket a német, és a régebbi Molnár Bertalan-féle magyar fordítás jobban visszaad, mint a Söveges Dávid-féle.

Szintén érdekes, hogy a két újabb fordítás – a Söveges Dávid-féle és a német – kevésbé tesz különbségeket a megszólításokban, mint a latin, vagy a Molnár Bertalan-féle magyar fordítás. Többször alkalmaz a két újabb fordítás a szövegerthetőség kedvéért megszólításokat: *RB* Prol 24; *RB* Prol 39; *RB* 6,6.

Míg a Prológusban még „pater” kifejezést használta, a 2. fejezettől már az „**abbas**” szót. Az „abbas” atyát jelent, de ebben a formában csak az egyiptomi szerzetesek használták. Ott az apát nem a monostor, hanem a lélek vezetője volt, aki lelki útmutatást tudott adni szavaival, cselekedeteivel tanítványainak, akik így gyermekeivé lettek, és ő, mint egy jóságos édesapa, állt a közösség élén. „Nem a szolgaság lelkét kaptátok ugyanis, hogy ismét félelemben éljete, hanem a fogadott fiúság lelkét kaptátok, melyben azt kiáltjuk: Abba, Atya!” (Róm 8,15). Kortársai úgy gondolták, hogy *Benedek* nem tudott másképpen élni, mint ahogyan tanított. Ezek alapján ezt a fejezetet egyfajta önarcképnek is felfoghatjuk. Itt egy markáns, férfias apát áll előttünk, míg a 64. fejezetben – ahol visszatér az apát választására – már egy szelídebb, öregebb apát jelenik meg. Az apát Krisztus helyettese, s ezt neve is kifejezi, hiszen egyik melléknevét kapja meg: abbas. Így a monostor tulajdonképpen vezetője, apátja maga Jézus Krisztus. Ő áll a *Regula* középpontjában. Fontos, hogy az apát el tudja mondani Szent Pállal: „Legyetek utánzóim, ahogy én is Krisztusé” (1Kor 11,1), hiszen a jó példa előbbre való, mint a jó intelem.

A 6. fejezet, amelyben a hallgatásról hallunk, épp az alapvető erények, az engedelmes-ség és az alázatosság között található. Ebből is látszik, hogy *Benedek* mennyire értkelte

a hallgatást, a csendet. A hallgatás, mint erényes magatartás szerepel, míg a csend bizonyos helyeken és időkben előírt gyakorlat. Minden cenobita egy kicsit remete is kell, hogy legyen, maradjon. A beszédet a bűn egyik kiemelkedő forrásának tartották, s inkább tartózkodtak tőle. Ebbe a környezetbe tökéletesen beleillik a *Regula* szava: „Mert szólni és tanítani a mester dolga, a tanítványokhoz a hallgatás és az odafigyelés illik” (RB 6,6).

A 7. fejezet a leghosszabb, és három megszólítást is tartalmaz. Szónokias nyelvezetű, így méltán tekinthető a *Regula* legfontosabb részének. A szónoki stílushoz jól illik a „testvérek” megszólítás, és a sok szentírási idézet.

Fölfelé törekvő cselekedeteinkkel olyan létrát kell felállítanunk, amelyen Jákobnak jelent meg álmában, s amelyen angyalokat látott fölemelkedni és alászállni. Ezt a fölemelkedést és alászállást bizonyára csak arra érthetjük, hogy önmagunk felmagasztalásával leszállunk, és az alázatossággal fölemelkedünk. Ez a felállított létra pedig földi életünk, melyet, ha alázatos a szívünk, az Úr az égig emel. A létra két oldalának pedig lelkünket és testünket mondhatjuk, s ezek közé az oldalak közé az Isteni meghívás az alázatosságnak és a szerzeteséletnek különböző fokait illesztette, hogy rajtuk fölfelé haladjunk (RB 7,6–9).

Benedek az alázatosságban tudja összefoglalni a legalapvetőbb szerzetesi lelkületet. Itt hiányoznak az antik bölcselek idézetei, hiszen az ókori világ az alázatosságot, mint erényt nem ismerte.

A 63. fejezetben egy külön rész szól a közösség tagjainak sorrendjéről. *Benedek* mint római polgár fontosnak tartotta az ordo megállapítását és betartását. Később több közösség volt, amely különbséget tett az egyes társadalmi rendből származók között.⁸⁷ Voltak, ahol csak nemeseket vettek fel (Einsiedeln, Fulda – VIII–IX. század), volt, ahol a születés határozta meg a rendsort (Vitae Patrum). Ezekhez képest itt a fejezet elején ezt olvassuk: „A monostorban úgy tartsák meg a sorrendet, ahogy belépésük ideje, életük érdeme meghatározza, és ahogy az apát megállapítja.” (*Regula* 63.fejezet) Nem sokkal később figyelmezteti az apátot, hogy mindig legyen igazságos, ne váljék zsarnokká, mindenkit érdemei szerint jutalmazzon. Elsősorban a liturgiában és az Opus Dei-ben (áldáshoz járuláskor) nyilvánul meg ez a sorrend. A 15 év alatti felajánlott gyermekek nem tartoznak bele a sorrendbe. „A fiatalabbak az öregebbeket tisztelik, az öregebbek a fiatalabbakat szeressék. A megszólításnál senkinek sem szabad a másikat a pusztá nevével szólítani; az öregebbek a fiatalabbakat testvérnek szólítsák, a fiatalabbak az idősebbeket »nonnus«-nak, azaz: tisztelendő atyának” (RB 63,10–12). A fejezet második felében találjuk az udvariassági, megszólítási szabályokat. A „testvér” megszólítással

87 Például *Szent Paula* betlehemi kolostorában három csoport volt: nemesek, közepes állapotúak, és köznép.

kinyilvánítja az ember a másik iránti tiszteletét, szeretetét. Magával egyenrangúnak ismeri el. A „nonnus” megszólítás kifejezi az idősebb felé való tiszteletet, elismerve ezzel annak bölcsességét.⁸⁸ „Szent Ferenc fiai kissé parasztos egyszerűséggel érintkeznek egymással, Szent Benedek fiait jellemzi a finom modor, ami azonban szívből jön.”⁸⁹

Fontos megnyilvánulása az udvariasságnak a köszönés: mindig a fiatalabb kérjen áldást az idősebbtől: *Benedic* vagy *Benedicite* – Adj áldást vagy *Adjatok* áldást. A válasz pedig: *Deus benedicat te* – Isten áldjon meg. A gyerekeket két csoportra osztották: kisgyerekek 12 éves korig és serdülők 15 éves korig. Az „értelmes kort” 15 évtől számították, ekkortól váltak felnőtt szerzetesekké. A gyermekek jelenléte a kolostorokban is a családközpontúságot erősíti, amely sokszor visszatér az egész műben. A nőket kivéve minden eleme adott egy ideális háromgenerációs családnak: gyermek, apa, nagypapa. A női lelkület hiányát pedig a szeretet pótolja.

A megszólítások személyes légkört teremtenek az egész művön keresztül. Jó pedagógusként *Benedek* már az elején feloldja a gátlásokat, és közvetlen stílusával az olvasó szívéhez szól. Fokozatosan vezet végig az általa megszabott úton, s a legnehezebb részeknél kiszól az olvasóhoz, megszólítja őt, türelmesen magyaráz. A komoly, következetes vezető szerető, odafigyelő családfő is egyben. A jó vezető tudja, hogy csak a nagyfokú biztonságérzet és őszinte közvetlenség vezet hosszú távon is nyugalomhoz, eredményezhet fejlődést. Ilyen légkör vonz és tart meg embereket, akik a lelki nyugalmat és boldogságot keresik.

6. MEGSZÓLÍTÁSOK A BENEDEK ÁLTAL FELHASZNÁLT NÉHÁNY SZERZETESI SZABÁLYZATBAN

A megszólításokat érdemes megvizsgálni néhány forrásban is, hogy korábban is használták-e a szerzők megszólításokat, vagy ez *Benedek* újítása? Esetleg átvette valakitől ezt a stílust? Mennyire voltak személyesek, közvetlenek ebből a szempontból a korábbi szabályzatok?

Ezekre a kérdésekre érdemes válaszokat keresni, mert évszázadokig az a vád érte *Benedeket*, hogy ő csak másolt, mások munkáit ollózta össze. Itt egy újabb cáfolata adódhat ennek a hipotézisnek.

6.1. *Pachomius regulája*

Érdekes, hogy a regula végig általánosítva beszél: egyes szám harmadik és többes szám harmadik személyben. Konkrét megszólítás nem található a műben. Mindössze

⁸⁸ *Annono* az olasz nyelvben hímnemű főnévként nagyapát jelent, bizalmas megszólításban: öregapám, bácsi.

⁸⁹ SÖVEGES DÁVID: *Magyarzatok Szent Benedek Regulájához*. 253.

két helyen találunk egyes szám második személyű tiltást, a XXX. és a XXXIV. pontban. Mindkét rész a regula első felében található, és az étkezést fegyelmezi, annak illemszabályait tárgyalja.

XXX: „Mihelyt a főbb előjáró megparancsolta, hogy menj át egyik asztaltól a másikhoz, a legcsekélyebb ellenkezés nélkül tüstént tedd meg. Házad előjárója előtt kezed ne merészeld az asztalra kinyújtani, se ne tekints körbe a többi étkezőre.”⁹⁰

XXXIV: „Ha távozol az étkezéstől, visszatérőben ne beszélj, míg csak el nem jutsz saját helyedig.”⁹¹

Mind a két tiltás a fegyelmezésen keresztül engedelmességet vár el a testvérektől.

6.2. *Baszileiosz szabályzatai*

Mindkét szabályzat kérdés-felelet formájában épül fel. Stílusuk tegeződő, bensőséges, azonban megszólításokat nem találtam bennük. Érdekes, hogy az itt megtalálható kérdés-felelet formájú kifejtést más – általam vizsgált – regulák esetében nem volt tapasztalható. Valószínűleg jobban hatottak *Baszileioszra* a keleti irodalom bizonyos alkotásai, amelyekben gyakoribb ez a forma.

A rövidebben kifejtett szabályok hangneme sokkal általánosabb, általában egyes szám harmadik és többes szám harmadik személyben íródtak. Ezzel szemben *A bővebben kifejtett szabályokban* gyakrabban szerepel egyes szám második személyű alak. Ez is jelzi, hogy összeszedettebb műről van szó, amely egyesíti a korábbi tapasztalatokat.

6.3. *Ágoston regulája*

Ágoston Pachomiushoz képest sokkal közvetlenebb. Ő már ritkán használ általánosítást, általában egyes szám második és többes szám második személyben fordul a testvérekhez.

Nála már található közvetlen megszólítás, de csak egy alkalommal, a regula elején, az első pontban: „Szeretett testvéreim, mindenekelőtt Istent szeressétek, azután a felebarátot, mert ezek a nekünk adott legfőbb parancsok.”⁹² A „testvéreim” forma *Benedeknél* is többször megtalálható, azonban jelzős szerkezet nélkül. A későbbiekben egyáltalán nem használ megszólításokat. Elképzelhető, hogy ezzel is a szentírási főparancsot akarja kiemelni. Ezt hangsúlyozza, hiszen a regula többi része ennek a bevezető mondatnak a kifejtése, részletezése.

90 PUSKELY MÁRIA: *A monachizmus kezdetei*. 191.

91 Uo. 192.

92 Uo. 218.

6.4. *Cassianus szabályzata*

A keleti szerzetesek szabályaiban *Cassianus* általánosított formában foglalja össze a korábban szerzett keleti tapasztalatait. Nagyon kevés megszólítást olvashatunk, azok is csupán kiemelik a mondanivalót, nem jellemzi őket a személyes hangvétel.

A II. könyv (Az éjszakai imádság és a zsolttárok rendje) elején találunk egy megszólítást: „Krisztus katonája”. Ez *Cassianus* általános megnevezése a szerzetesekre, amely itt a mondanivaló fontosságának kiemelésére szolgál. A IV. könyvben (Akik lemondtak a világról...) az engedelmesség tárgyalásánál találunk egy „te” szócskát, amely szintén nyomatékosító jellegű.

6.5. *Regula Magistri*

A *Magister* a szerzeteseket, a testvér kifejezésen kívül inkább tanítványnak (discipuli) nevezi. Itt kiemeltebb a szerzetesek alárendelt szerepe, inkább tanítványokként bánik a társaival, mint testvéreként. Ezt igazolja, hogy mindenért engedélyt kellett kérniük. *Benedek* a Prológus első felétől eltekintve (melynek nagy részét a *Magistertől* vette át) nem nevezi a szerzeteseit fiainak, a *RM* is ritkán, általában az apát szájába adott beszédekben.⁹³ (pl.: *RM* 92,8).

A közösséget egyszer nevezi csupán családnak (familia) (*RM* 11,6). Az „ó” indulatszó a *RB*-ben csak egyszer fordul elő (*RB* Prol.), ezt is a *RM*-ből vette át *Benedek*. A *Magister* ötször használja az „ó” szót, kétszer az „ejá”-t (ez *Benedek*nél nincsen).⁹⁴ Az indulatszavak gyakoribb alkalmazása miatt is tekinthető a *Magister* műve szónokiasabbnak, mint a *RB*.

7. MEGSZÓLÍTÁSOK A KORTÁRSAKNÁL

A *Regula* és *Benedek* forrásainak tanulmányozása mellett fontos, hogy megvizsgáljuk néhány kortársának a műveit is, különös tekintettel a megszólításokra. Mutatkozik-e eltérés a már ismert módhoz képest, vagy a többiek is hasonlóképpen szólítják meg olvasóikat? A megszólítások révén hasonló módon hangsúlyoznak-e egyes – általuk fontosnak ítélt – részeket?

Két kortárs szerzőnél, *Boethius*nál és *Cassiodorus*nál vizsgálom meg a szövegeket. *Benedeken* kívül ők voltak a középkor folyamán leggyakrabban hivatkozott szerzők abból a korból. A kutatást nehezítette, hogy viszonylag kevés szöveg maradt fenn

93 Lásd pl. *RM* 92,8.

94 Vö. SÖVEGES DÁVID: *Szent Benedek Regulája és a Regula Magistri*. 147–148.

tőlük. Mindkét szerzőtől olvashatók rövid szövegrészletek magyarul a Redl Károly-féle szöveggyűjteményben.⁹⁵ Ezekon kívül mindkét szerzőtől csak egyetlen mű áll még rendelkezésre. A két kortársnak először rövid életútját, munkásságát tekintjük át.

7.1. Boethius

Anicius Manlius Severinus Boethius (kb. 480–524) római arisztokrata családból származott. Először Rómában és Athénben tanult, majd filozófiát hallgatott Alexandriában. Ezután *Teodorik* (474–26), a keleti gótok ariánus királyának szolgálatába állt, ahol konzul lett. Árulás gyanújába keveredett, ezért bebörtönözték, megkínózták, végül 524-ben Paviában kivégezték. Politikai okokból ítélték el, ennek ellenére Észak-Itáliában már a VII. századtól vértanú szentként tisztelték.⁹⁶ A börtönben írta nagyhatású munkáját, *A filozófia vigasztalását* (*De consolazione philosophiae*), amelyet nemzeti nyelvekre is korán lefordítottak. Tervezte *Arisztotelész* és *Platón* összes műveinek latinra fordítását, ebben azonban halála megakadályozta.

A Szöveggyűjteményben található írásai *A Zenéről* című munkájából való válogatások. A zene és az erkölcsi nevelés kapcsolatáról, az összhangzattanról, a muzsikusról olvashatunk. Sajnos egyetlen megszólítás sem található a szövegben.

A filozófia vigasztalása:⁹⁷ párbeszéd a börtönben siránkozó *Boethius* és a Filozófia női szelleme között, amelyben a szerencse forgandóságáról, a jó mibenlétéről, a legfőbb jó elérésének lehetőségéről és a jó fokozatairól beszélgetnek. Stílusa az újplatonikusokéhoz hasonló: egyszerű, világos, érthető. A műben több vers is található a korban szokásos legkülönbözőbb versformákban. A beszélgetés öt könyvből áll. A következőkben az egyes könyvekben található megszólításokat találjuk:

1. könyv: te (sokszor)
2. könyv: te; ó minden halandók legostobábbika; jó ember; ó halandók; ó földi lények
3. könyv: te; ó elcsüggedt lelkek legfőbb vigasza; ó földi lények; ó dicsőséges Hatalom; ó kedves növendékem
4. könyv: te
5. könyv: te.

A „te” megszólítás az összes könyvben megtalálható aránylag nagy számban, sőt az első és az utolsó két könyvben csak ezekkel találkozunk. Ez természetes, hiszen két régi ismerős beszélgetéséről van szó, bár *Boethius* most találkozik személyesen először

95 REDL KÁROLY (szerk.): *Az égi és földi szépről*. Gondolat, Budapest, 1988, 140–167.

96 XIII. Leó pápa (1878–1903) jóváhagyta Boethius kultuszát a paviai egyházmegye számára.

97 BOETHIUS: *A filozófia vigasztalása*. Helikon, Budapest 1970.

Filozófiával. A 2. és 3. könyvben lévő többi idézet pedig költői megszólítás.

A *Regulában* oly sokszor előforduló „testvér/testvérek”, „atya”, „mester” kifejezések itt hiányoznak. A „jóságos atya”, „tisztelendő atya” megszólítások már rokoníthatóak a 2. és 3. könyvben olvasható megnevezésekkel. Itt egy női baráttal beszélget a szerző, s bár vezetőjének tartja Filozófiát, a „mester” megszólítás azonban teljesen hiányzik. A szellem mintha inkább anyáskodna *Boethius* felett, és gyermekeként próbálná megvigasztalni a börtönben raboskodó író.

7.2. *Cassiodorus*

Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator (kb. 485/490–580/583) nagy múltú calabriai családból származik. Mint a római szenátori famíliák utódai közül sokan, ő is a barbárok szolgálatába állt, *Teodorik* (474–526) király magántitkára volt. *Cassiodorus* elsősorban a rómaiak és a barbárok összebékítésén munkálkodott. Igyekezett az ariánus gót egyházpolitikát a katolikus rómaiakéval szemben békülékenyebbé alakítani. A politikai harcok miatt egy ideig emigrációban élt Konstantinápolyban, majd körülbelül 60 évesen leköszönt hivataláról, és a Squilace mellett (a családi birtokán) alapított Vivarium⁹⁸ monostorba vonult vissza (amely azonban nem volt bencés), ahol elmélkedett és tudományos munkát folytatott. Tette ezt különösen nagy lelkesedéssel, hiszen a korban még a keresztény tudományok művelése nem történt intézményi keretek között, ellentétben a világi tudományokkal, s ő ezen szeretett volna változtatni a maga módján.⁹⁹ Magas kort ért meg, 93 éves lehetett, amikor meghalt. Tudományos munkái közül kiemelkedő három kötetes egyháztörténete, iratgyűjteménye, zsolnármagyarázatai.¹⁰⁰

Politikus volt és nevelő, aki műveltségét, tapasztalatait rendszerezve akarta kortársainak átadni. Irodalmi munkásságára az enciklopédista vonás volt jellemző. Sajnos csak kevés munkája maradt ránk, azok is gyakran töredékesen. A Szöveggyűjteményben két nagyobb művéből: *A szabad művészetekről és tudományokról*, *Magyarázatok a zsolnárkönyvhöz* található rövid szemelvények. *Boethius*hoz hasonlóan itt sincsenek megszólítások.

Cassiodorus egyik teljes egészében fennmaradt fordítása *Az atyák mondásai* címet viseli. A munka tételesen sorba veszi a sivatagi szerzetes atyákat, és leírja a nekik tulajdonított mondásokat. A visszaemlékezések nagyrészt beszélgetésekből állnak, a monológ nagyon kevés benne. A műben csupán három megszólítás ismétlődik: „atyám”, „testvér”, „fiam”. Az első kettő sokszor, a harmadik csak néhány helyen fordul

98 A vivarium jelentése vadaskert, halastó. Ezeket szülőföldjén, még mint kormányzó létesítette, s később itt alapított monostort.

99 Lásd SZUNYOGH XAVÉR FERENC: i. m. 15.

100 Vö. VANYÓ LÁSZLÓ: i. m. 769–770.

elő. *Boethius*nál ezeket nem olvashatjuk, míg *Benedek* annál gyakrabban használja őket. A baráti beszélgetések jellemző fordulatai voltak ezek a megnevezések, amelyekben egy idősebb, tapasztaltabb ember ad tanácsokat a hozzá forduló fiatalabbnak. A rendszeres, bensőséges megszólítások közvetlenséget, családiasságot fejeznek ki.

A két kortárral összevetve igazolható, hogy *Benedek* megszólításainak stílusával saját korában egyedül alkotott. A kortársaknál néhány hasonlóság felfedezhető, de mindketten sokkal kevesebb megszólítást használnak, és azok sem tekinthetők változatosnak. A korban elterjedt baráti hangulattal szemben a *Regulában* családi hang szólal meg, amely mindenképpen újnak számít.

8. BENEDEK PEDAGÓGIÁJA ÉS A REGULA KÖZÖSSÉGMODELLE

8.1. *Benedek, a pedagógus és iskolaalapító*

Benedek nemcsak egy közösségnek írt szabályzatot, hanem a *Regula* bizonyos részeivel hozzájárult az iskolák megindulásához is. A monostor vezető állásaira olyan szerzeteseket rendel, akik jártasak a tudományokban és a tanításban. Az első perctől folyt tanítás a monostorban, mert oktatták:

- azokat a szerzeteseket, akik írás és olvasás tudása nélkül érkeztek a monostorba,
- a monostorban élő gyerekeket,
- azokat, akik az istentiszteleteken és étkezések alatt felolvastak,¹⁰¹
- azokat a testvéreket, akiket később pappá szenteltek.

Kétféle olvasást különböztet meg a *Regula*: hangos olvasást (felolvasás) és néma olvasást (ezt mindenki gyakorolta a kötelező napi olvasásoknál) (RB 48). A húsvétot megelőző nagyböjti időben (40 nap) mindenkinek egy lelki olvasmányt kellett elolvasnia. Az olvasmányokkal való foglalkozás értelmes olvasás, elmélkedés, vagyis tanulmány. Ez feltételezi a tanítómester és a tanulni vágyó tanítvány értelmi együttműködését. Az ilyen kapcsolat az előfeltétele az iskolai keretek között történő tanulásnak. *Benedek* iskola-elképzeléseit igazolják későbbi tudósok is (*Beda Venerabilis, Alkuin, Hrabanus Maurus, Robert Schuman, Konrad Adenauer...*).

Benedek Regulájának pedagógiai alapelveit *Szunyogh Xavér Ferenc* atya munkássága alapján dolgozom fel.¹⁰²

- **Egyéniség:** maga a szerző is markáns egyéniség volt, aki nevelésével igyekezett az egyéniségeket megőrizni, és azok kibontakozását segíteni.
- **A kölcsönös tiszteletadás szelleme:** ez az egyéniség nagybecsüléséből fakad:

101 Figyelmeztet *Benedek*, hogy nehogya túlságosan büszkék legyenek a felolvasók.

102 SZUNYOGH XAVÉR FERENC: i. m. 82–100.

„Tisztelj minden embert” (RB 4,8 vö. 1Pét 2,17). „A fiatalabbak az öregebbeket tiszteljék, az öregebbek a fiatalabbakat szeressék. A megszólításnál senkinek sem szabad a másikat a puszta nevével szólítani; az öregebbek a fiatalabbakat testvérnek szólítsák, a fiatalabbak az idősebbeket »nonnus«-nak, azaz: tisztelendő atyának” (RB 63,10–12). Mindkét idézet kiemeli egymás megbecsülését, amelyet a tisztelet megadásával fejeznek ki. Ez a viselkedés egy szeretetközösségben elengedhetetlen. A különböző generációk pedig ilyen hozzáállással tudnak a legtöbbet egymástól tanulni, illetve a legtöbbet egymásnak segíteni.

- **Szeretet:** talán ez a pedagógia egyik legfontosabb alapelve. Ha szeretettel tudunk a másik felé fordulni, akkor ezzel oldott hangulatot biztosítunk, amelyben könnyebben megoldhatók a problémák. A jó vezetőnek gyűlölnie kell a vétkeket, de szeretnie a testvéreket. Mindenek előtt az ember áll a középpontban.
- **Megértés és megbocsátás:** elsősorban a gyerekek, és az öregek iránt kell ezeket gyakorolni a vezetőnek. Általánosan pedig mindenki iránt, hiszen a megértő, következetes vezetésnél az ember tudja, hogy mire számíthat, nem éri váratlan meglepetés. Ezáltal nyugodtabbak, kiegyensúlyozottabbak az emberek, és nem kell félniük a vezetőtől.

A *Regula* pedagógiájának mintegy összefoglalása a büntető-kódex (RB 21–30). A bajban, szélsőséges helyzetben derül ki, hogy hogyan kell bánni az esendő, időről időre újból vétkező testvérekkel. A vessző itt a makacsság elleni nevelő eszközként szerepel. A fizikai büntetések tartják vissza az embert a lelki bűnöktől. Ennek humánus értékét igazán csak a korabeli szokások tükrében tudjuk értékelni, amikor lényegében bármi megengedett volt a vezetőnek (családapának) a fegyelmezésre. A *Regula* által szabályozott büntetések csak a szabályzattal szemben elkövetett hibák, mulasztások ellen irányulnak.

Benedek az apától megkívánja, hogy egyesítse magában a nevelő szigorúságát és az atya jóságát. Ez talán a kiközösítettekkel való bánásmódban a legnehezebb: bölcs orvosként minden eszközt fel kell használnia. „Tudnia kell ugyanis, hogy beteg lelkek gondozását vállalta magára, és nem az egészségesek feletti zsarnoki uralmat.”¹⁰³ Minden helyzetben Krisztust, a Jó Pásztorát állítja a vezető elé.

Külön ügyel a parancs, az engedelmesség, az alázatosság, és ezáltal a vezető tekintélyének megőrzésére. Ennek a tekintélynek az alapja, hogy a vezető hatalma Istentől származik. Azonban nem korlátlan ez a hatalom, és mindenekelelt a vezetettek érdekeit kell vele szolgálni.

Benedek tehát jó lelket, engedelmességet, készséget, és fogékony lelket kíván

103 SZUNYOGH XAVÉR FERENC: i. m. 92.

tanítványaitól, amelyből hiányzik a zúgolódás. Ezáltal kialakulhat mindenki szívében a benedeki pedagógia talán legszebb gyümölcse: a béke.

8.2. *Benedek, a közösségalkotó*

Egy közösséget a közös érdek, a közös cél és a közös értékrend köt össze. Ennek feltétele, hogy az egyén az „én” helyett a „mi”-t helyezze előtérbe. A „mi”-tudat elsősorban olyan közösségekben alakul ki, amelynek tagjai közletről ismerik egymást. Az ilyen közösségekben az emberek megbíznak egymásban, tisztelik egymást, együtt tudnak működni és képesek egymástól tanulni. A legalapvetőbb azonban a szeretet, amelynek mindent át kell hatnia, különben az egész csak egy mechanikus szerkezet, amely előbb-utóbb elromlik. A legkisebb ilyen működő közösség a család, s *Benedek* ezt a modellt rajzolta meg a *Regulájában*. Amit a csoport egyik tagja tesz, az befolyásolja a közösség egészének és a többi tagnak a cselekvését. Ezt mindig figyelembe kell venni, hogy a közösség egy irányba tudjon haladni. *II. János Pál* pápa szerint a monostor „békéjét abban kell látnunk, hogy a testvérek kölcsönösen elfogadják és nagyra becsülik egymást, bár mindegyiküknek megvan a maga megváltoztathatatlan gyengéje, és a személyiségünk egymástól teljesen elütő módon nyilatkozik meg.”¹⁰⁴ A közösség tagjai tehát nemcsak részesei a folyamatoknak, hanem szerves alakítói is.

A csoportfelépítés talán legfontosabb eleme a vezető (jelen esetben az apát). Neki kell koordinálnia a közösség eseményeit, egyéneit, hogy mindenki egyéniségének megfelelően tudja kibontakoztatni képességeit a közösség javára. Az apát nem lehet személyválogató, hiszen minden téren példát kell mutatnia a többi testvérnek. Fegyelmeznie kell az édesapa szigorával, de gondoskodónak kell lennie az édesanya törődésével.

Szent Benedek közösséget akart létrehozni. Az Úr szolgálatának iskoláját állítja föl, műhelyt rendez be, ahol a lelkiélet mesterségének vagy művészetének eszközeit gyakorolhatják a szerzetesek. Ez az iskola és műhely pedig nem más, mint a monostor zártsága és a közösségben való állhatatos megmaradás¹⁰⁵... Isten keresése a monostorba való lépés feltétele, az Isten szolgálata a közösség célja. Az értékrend Isten szeretetével kezdődik, s az Úr irgalmában való megnyugvással fejeződik be.¹⁰⁶

A *Regulában* több régi szokás, tabu is megdőlt. A legnagyobb taburombolás az életkor

104 II. JÁNOS PÁL: Apostoli levél Szent Benedek apát születésének 15. centenáriuma alkalmából. In Szennay András (szerk.): *Népek nagy nevelője...*, *Szent Benedek, Európa védőszentjének emlékezete*. Szent István Társulat, Budapest, 1981, 12–27, 26.

105 A szerzetesek egy adott monostorban élnek le életüket – ahová a fogadalmuk köti őket –, ha az apát máshogyan nem rendelkezik.

106 BÁNHÉGYI B. MIKSA: *A Regula közösségmodellje*. (kézirat) 1981, 14–16.

privilegiumának megszüntetése volt. Korábban, a római társadalomban az öregek, a senatus kezében összpontosult a hatalom. *Benedek*nél ezzel szemben a belépés számított, ennek alapján történt a testvérek „rangsorolása”. Mindenkit az általa elért érdemek alapján bíráltak, és nem külső tényezők szerint.

8.3. A bencés iskolák története Magyarországon

Buda visszafoglalása után belső megújulás kezdődött a magyar bencések között. Az 1700-as évek első évtizedeiben a megerősödött rend tagjai új feladatkörök után néztek és plébániai, valamint oktatási feladatokat vállaltak. A Felvidéken, Modor városában 1674-től algimnáziumot tartottak fenn, és a jezsuita rend 1773-as feloszlata után 1776-ban átvették a gimnáziumukat Komáromban. A rendet *II. József* 1786-ban feloszlatta, és csak *I. Ferenc* császár állította vissza 1802-ben. E húsz év alatt a rendi oktatás megszűnt, de az újjászervezést követően az elvállalt huszonegy plébánián kívül kilenc gimnáziumban folytattak nevelő tevékenységet. Ez csak fokozatosan épülhetett ki. Győrött azonnal átvették a volt jezsuita gimnáziumot, néhány éven belül pedig a soproni iskolát. Ők oktattak Nagyszombatban, Esztergomban, Komáromban, Pozsonyban, Kőszegen. További két iskolát végül nem ők, hanem a ciszterciek vettek át. Ezekon kívül két egyetemen is jelen voltak, ahol a bölcséleti fakultáson nevelték a fiatalokat 1850-ig. Ezekhez a feladatokhoz képzett paptanárokra volt szükség, akiket eleinte Győrben, később pedig saját bakonybéli tanárképzőjükön oktattak. Később a tanárképzés átkerült Pannonhalmára, ahol 1948-ig államilag elismert pedagógus-oklevelet lehetett szerezni. Ma az ott lévő Szent Gellért Hittudományi Főiskola a rendtagok teológiai képzését biztosítja.

Az I. világháború után újabb iskolát alapítottak, ezúttal Budapesten. Ugyanebben az időszakban indult be a nyilvános gimnázium Pannonhalmán is. Bár már korábban is tanulhattak ott fiatalok, de csak azok járhatták e falak között a 7-8. gimnáziumi osztályt, akik felvételüket kérték a rendbe. Érettségi vizsgára viszont be kellett utazniuk Győrbe. 1920-ban dunántúli gimnáziummá fejlesztették, és a tanárképző gyakorlóiskolájaként működött 1928-ig, amikor ismét csak a jelöltek járhattak oda 7-8. osztályba. 1939-ben speciális tantervű, olasz gimnázium nyílt az épületben. A korábbi erődszerű falak helyére ekkor épült a ma is álló hatszintes gimnázium és diákotthon. 1945-ben megszűnt az iskola olasz jelege, majd 1948-ban államosították. 1950-ben a rend visszakapta a győri intézménnyel együtt, mint annak a nyolc gimnáziumnak egyikét, amelyek az elmúlt negyven évben is szerzetesek vezetése alatt álltak.

Az iskolák mindegyikében cserkészcsapatokat is szerveztek a XX. század elején, amelyet a nevelés egy speciális, alternatív formájaként 1948-ig egész Magyarországon alkalmaztak nem csak a bencések.

8.4. *Bencés pedagógia ma*

A Szent *Benedek* által elindított iskolarendszer mind a mai napig működik, természetesen alkalmazkodva a kor követelményeihez, körülményeihez. Az alapelveken azonban sem a közösség életében, sem a pedagógiában nem történt változás.

A benedeki pedagógia legalább annyira nevelés, mint oktatás. A diákok nevelése, a pedagógusok, tanárok önnevelése éppen olyan fontos, mint a tananyag átadása az írás-olvasástól a doktori címig. „Mert a fiatalság olyan lesz, amilyenné nevelik.”¹⁰⁷ Ezáltal egyben a fiatalság egy adott társadalom tükörképe, jövőképe is.

Napjainkban versenyhelyzet alakult ki az oktatásban. Sokak szemében csupán az anyagi jólét és a társadalmi megbecsülés, hatalom a döntő. Ehhez kell a tudás, a jó képzés. De a tudás hatalom, s nem mindegy, hogy mire használjuk. Az emberség, humánus, erkölcs ilyen körülmények között már nem nagyon jutnak szóhoz. Azonban megfelelő erkölcsi, etikai beállítottság nélkül csupán két lábon járó gépek, szellemi automaták, lelketlen diktátorok lesznek a tanulók. A tudás magában nem elég! Az atomenergia önmagában semleges. Lehet belőle bombát készíteni, de alkalmas több ezer embert árammal ellátni...

Nincs világnézettől független pedagógia.¹⁰⁸ Mindegyik mögött áll egy ideológia, egy gondolkodásmód, amely akarva-akaratlan rányomja bélyegét az adott pedagógiára. *Benedek* biztos alapot adott, amely kiállta az idők és a kultúrák próbáját. A történelem során nagyon sok pedagógia jelent meg, de egyik sem volt olyan tartós, mint a *Regulára* épülő. Ennek segítségével a bencések a tanulók számára ma is világos világ-, társadalom- és emberképpel tudnak szolgálni.

A diákok egy élő közösség tagjai lesznek, amelyben mindenkinek megvan a maga feladata. Az utóbbi évtizedekben megjelentek a világi tanárok is, de mindig jelen vannak a szerzetesek, akiket – státuszuknak megfelelően – atyának vagy testvérnek lehet szólítani. A ma már gyakran rideg, távolságtartó iskolákkal szemben *Benedek* fiainál a tanulók egy családi környezetbe kerülnek, amelynek tagjai „főállásban” foglalkoznak velük. Ilyen légkörben átalakul a pusztán ismeretátadást biztosító pedagógia, és vele egyenrangú lesz a nevelés.

8.4.1. *Szent Benedek pedagógiája a gyakorlatban: a Pannonhalmi Bencés Gimnázium*

A pannonhalmi gimnázium több szempontból is különleges helyzetben van. Az összes többi gimnáziumtól, katolikus iskolától megkülönbözteti, hogy a gimnázium

107 KORZENSZKY RICHÁRD: Pedagógus-kép az ezredfordulón. In Várszegi Asztrik (szerk.): „Újat és régit”. Fs. Szennay András, k. n., Pannonhalma, 2001, 638.

108 Vö. WALTER BRUGGER: *Philosophisches Wörterbuch*. Herder, Freiburg – Basel – Wien, 1962, 227.

KINT van. Nem egy vidéki nagyváros vagy a főváros belsejében, hanem egy kis falu felett, Szent Márton hegyén emelkedik a Kisalföld fölé. A gimnázium az apátság tőzsomszédságában található, a két épület között folyosó biztosít belső átjárást. Az épületet egy gyümölcsös (Hospodár), és egy arborétum veszi körül. A gimnázium mellett egy kisebb sportpálya áll a tanulók rendelkezésére. Az arborétum területén nagy focipályát és egy röplabdapályát alakítottak ki.

Csak fiúk járhatnak az iskolába, és kollégiumban lakik mindenki, ami szintén ritka Magyarországon. Csupán engedéllyel lehet a faluba lemenni, és csak nagyon nyomós indokkal a közeli megyeszékhelyre, Győrbe eljutni. A sétaidőben a vár körül vagy az arborétumban lehet sétálni, hiányzik a városok lüktetése, s persze a zaj és a szmog is. Így állandó a csend, amely nagyon hasznos lehet, de a városok után – gyakran – nehéz megszokni, bánni vele.

Az iskola hétköznapjaiban több elem is felfedezhető a Benedeki *Regulából*, de bőven akad eltérés is. A közös hálók, a közös étkezések, szabályozott napirend mind-mind a szerzetességre utal. Komoly eltérés, hogy a diákoknak csupán a heti egyszeri, vasárnapi szentmise a kötelező, a többi szerzetesi ima fakultatív.

A gimnáziumot és kollégiumot 1939-ben kezdték építeni. *Teleki Pál* miniszterelnök és az akkori főapát, *Kelemen Krizosztom* ’olasz’ gimnáziumot szerettek volna itt indítani, amelyben nagy hangsúlyt kap az olasz nyelv és kultúra oktatása. A kezdet kezdetén tízéves korukban kerültek ide a fiúk, egy osztályban huszonötön voltak, az iskolát pedig nyolcosztályosra tervezték. A magyar és a hazai bencés iskolák történetében teljesen új megoldásnak számított, hogy a gimnázium és a kollégium egybeépült.¹⁰⁹

A pannonhalmi iskolát 1948 júniusában államosították, a monostorral összekötő folyosókat lefalazták. Az iskola, mint bencés gimnázium 1950-ben indulhatott újra és egyike volt annak a nyolc katolikus gimnáziumnak, amely a kommunizmus éveiben is működhetett Magyarországon.

A gimnázium épülte hét emeletes, utoljára 1996-ban restaurálták. Az emeleteken összesen tíz tágas, és jól felszerelt osztályterem, egy nagyobb és egy kisebb számítógépterem, négy nyelvi terem (angol, német, francia, olasz), torna- és edzőterem, valamint sakkterem található. A szakmai, tárgyi feltételeket a számítógépteremen és diákkönyvtáron kívül kiegészítik a kémia, fizika és biológia laborok, valamint az apátság nagykönyvtára és levéltára, amelyet a diákok is használhatnak. Az összekötő épület első szintjén található a közös ebédlő. A gimnázium és a gimnáziumot az apátsággal összekötő folyosó felső három szintjén alakították ki a hálólhelyiségeket. A tetőtérben

109 Lásd VARGA MÁTYÁS (szerk): „*Docete*” *Bencések a magyar oktatás és nevelés szolgálatában (1802–2002)*. Pannonhalmi Főapátság, 2003.

és az összekötő folyosókon két- és négyfős, szobák, míg a második és harmadik szinten harmincfős hálószobák állnak rendelkezésre. Az utolsó két évben előzetes megbeszélések alapján kerülhetnek a tanulók két, illetve négyfős szobákba.

A nevelőtestület létszáma 53 fő: 18 bencés és 35 világi, 9 női és 44 férfi tanár. A diákok kizárólag fiúk. Egy évfolyamban két osztály működik, az egyik négyosztályos (B), a másik hatosztályos (A) rendszerben. A diákok száma 320 fő. A gimnázium lehetőséget akar adni, hogy a szülők gyermekeiket katolikus nevelésben részesítsék, az iskola azonban nyitva áll más keresztény egyházak hívői előtt is. Hetente egy alkalommal (vasárnap délelőtt) mindenkinek kötelező részt venni a diákmisén, és minden évfolyamon heti 2 órában kell hittant tanulni. Az érdeklődők ezen kívül részt vehetnek a szerzetesek napi imádságain is (Laudes, Konvent mise, Vesperás...). A képzés érettségivel zárul, s a tanulóknak a hagyományos tantárgyak mellett lehetőségük van klasszikus nyelvek (latin, ógörög, héber) elsajátítására, és szakosodásra is. Kiemelendő mind a humán (történelem, irodalom, nyelv, filozófia), mind pedig a reál (kémia, biológia, fizika, matematika) irányú fakultáció (emelt óraszámú délelőtti képzés). A tanórán kívüli lehetőségeknek nagyjából csak a fantázia, és a szakmai felkészültség szabhat határt. Külön megbeszélés, egyeztetés alapján a legkülönbébb elfoglaltságokra van lehetőség (pl.): íjászat, fotózás, magasugrás, oklevélolvasás, színjátzó-szakkör, zenei szakkörök (énekkar, hangszerek: dob, hegedű, zongora, orgona, gitár, trombita...). A szakköröket a diákok maguk választják, azonban a választás után már kötelező a részvétel. Sokan és rendszeresen szoktak különböző versenyeken szerepelni (OKTV, területi, megyei versenyek; természet- és humán tudományokból), általában jó eredménnyel. A felvételi arányok is elég magasak, a legtöbben arra az egyetemre jutnak be, amelyet első helyen jelöltek meg a felvételi során, s általában meg is találják a helyüket, bárhová kerüljenek. A korrepetálás a szakkörökhöz hasonlóan egyéni megbeszélés alapján történik. A fiúk általában a szaktanárt keresik fel, de nem ritka az sem, hogy idősebb diáktól kérnek segítséget. Sőt néha idősebb atyákat keresnek fel, akik – bár állandó oktatást már nem tudnak vállalni – szakmailag ugyanúgy felkészültek, s talán több idejük is van, mint fiatalabb kollégáiknak.

A hagyományoknak megfelelően mindenki kollégista. Ez teszi lehetővé jó közösségek kialakulását, az egymáshoz való alkalmazkodás fejlesztését, és a másik ember minél jobb elfogadását. A szabályok pedig lehetővé teszik, hogy a tanulók idejüket helyesen és hasznosan töltsék el. A szabályok betartására a prefektusok (kollégiumi felügyelők) figyelnek, minden osztályban külön-külön. Az osztályfőnök munkáját így sokban segíti a prefektus, amely két szerep olykor – főleg szerzeteseknél – egybeolvad.

A hagyományok tekintetében is gazdagnak nevezhető az iskola. Az állami ünnepeken kívül két helyi ünnep díszíti az évet: Szent Márton napja (november 11.) – amikor a tanulók vásárt rendeznek, és az általuk gyűjtött pénzt jótékonyági célokra ajánlják fel,

és Szent Benedek ünnepe (március 21.) – ez az esemény alkalom a lelkigyakorlatokra, valamint vendéglőadások meghallgatására is van lehetőség. Ezeken a napokon tanítási szünet van.

Ezeken kívül Pannonhalmi Szent Mór ünnepén (október 25.), Halottak napján, illetve Hamvazószerdán az első órában szentmisével emlékeznek.

Az aradi vértanúk ünnepén (október 6.), a kommunista diktatúrák (február 25.) valamint a holokauszt (április 16.) áldozatainak emléknapján osztályfőnöki, illetve tanórai keretek között filmvetítéseket tartanak, ezzel is tudatosítva a nap fontosságát. Ilyen alkalmakkor az idősebb atyák szoktak mesélni az általuk megélt, ma már történelemnek számító eseményekről. Az ünnepeket az iskola munkatervében rögzítetten osztálykeretben, évfolyam- vagy iskolai szinten rendezik meg. Természetesen kötelező az ünneplő öltözet.

A diákság hagyományos rendezvényei a december 6-ai Mikulás ünnepség, ahol a végzős diákok műsora látható. Humorosan mutatják be az itt töltött évek tapasztalatait, parodizálják a tanárokat.

A nagybójt előtti rendezik meg a farsangot, amely egész hetes rendezvény. A végzősök pártokat alapítanak, és ezen a héten „kampányolnak”. Plakátokat készítenek, programokat szerveznek, kedvezményeket eszközölnek ki a tanároktól (pl. felelősségmentesség). Az utolsó napon a tanulók által választott király uralkodik az iskolában.

Összegezve azt mondhatom, hogy a pezsgő diákélet mellett az iskola tanulójaként az ember megismerkedik a csenddel, alkalma van megtapasztalni az elmélyült imádságot is, és olyan barátságok alakulhatnak ki, amelyek a későbbiekben is meghatározóak lehetnek az életben.

8.4.2. A kollégiumi nevelés

A *Regulában* fontos szerep jut az alvásnak, és annak helyszínének, a hálónak. Így van ez ma is. A hálóterem lényege, hogy több ember egy térben alszik. Ennek megvalósítási formái eltérőek voltak az egyes korokban. Sokáig egymás mellett voltak az ágyak a fal mellett, középen aludt a felügyelő. A mai kollégiumok többségében emeletes ágyak vannak, és általában a felügyelő, prefektus nem alszik együtt a diákokkal.

A helyek elosztásánál fontos a személyekkel való bánásmód. Összezárt közegben jobban megmutatkoznak a feszültségek. Mást jelent a „barát” és az „ellenség”, ha minden nap egy szobában kell vele aludni, reggeltől estig együtt kell vele lenni.

Ilyen helyzetben különösen nagy szerepe van a nevelőnek, a prefektusnak. Neki kell az ideális állapotot kialakítani és megőrizni. Ez kizárólag a diákok aktív közreműködésével lehetséges, ami szoros együttműködést jelent. Egy adott osztály maga dönti el, hogy az „összezárt” időt hogyan tölti el. Az első év általában az összecsiszolóidőszak. Meghatározó periódus ez a későbbi évek szempontjából. Az ekkor kialakuló viszonyok,

magatartásformák később már csak lassan és nehezen változtathatóak meg. Ebben az időszakban alakulnak ki a gúnynevek, becenevek, amelyeken szintén nehéz változtatni.

A közös programok mindig ünnepnek számítanak. Ilyenkor kilépünk a hétköznapi megszokottságából, legalább néhány óra erejéig. Ilyen alkalom lehet egy lelkigyakorlat, egy túra vagy épp egy iskolai, hagyományörző ünnepség (farsang, Szent Márton-, Szent Benedek nap).

Fontos, hogy a mindennapok eseményeit a diákok mindig meg tudják beszélni valakivel. A szülők távol vannak, a kortárs csoport nem mindenben tud segíteni, bár az idősebb diákok szerepe óriási. Sok esetben kisebb vagy annak tűnő ügyekkel az idősebb, felsőbb éves tanulókat keresik fel fiatalabb társaik. Itt nemcsak példaképek lehetnek az idősebbek, hanem társnevelők, pótszülők is. A prefektus munkaideje nem szűnik meg az utolsó órától kicsengetésekor, hanem kiterjed az egész napra ébresztőtől lefektetésig, éjszakai ügyelettel. Ez a szerep más habitust, másfajta személyiséget kíván, mint a hagyományos tanár szerep. Itt még inkább előtérbe kerül a nevelő, aki nem tudja megjátszani magát a diákok előtt, hiszen itt többről van szó, mint 45 percről... Erre a szerepre a mai tanárképzés nem, vagy nem megfelelően készít fel. Ilyen helyzetben is segítség lehet *Benedek* példája és *Regulája*. Az alapvető értékek mind erősebben jelentkeznek, felerősödnek. Különös tekintettel az önismeretre. Megfelelő önreflexió és önkép nélkül nem lehet határozott, érett felnőtt benyomását kelteni a nap 24 órájában. Ha magunkban nem bízunk, hogy várhatjuk el, hogy mások bízzanak bennünk, különösen azok a fiatalok, akiknek a legtöbb a kérdésük?

9. BENEDEK, A MENEDZSER

A vezetési elveket más szemmel nézve egy, a mai világban népszerű foglalkozás alapelemeit is megtaláljuk a *Regulában*: a menedzserét. „A másik vezetése valóságos művészet, ennek a művészetnek a titka *Szent Benedek* szellemében: a szeretet.”¹¹⁰ Első megközelítésben talán távol áll ez a megközelítés a mai világunktól, azonban ez biztosítja azt a légkört, amelyben minden ember a legtöbbet tudja megvalósítani önmagából, stressz nélkül, egészségesen. Így nem „mennek tönkre” az emberek, és nem kell „lecsérlni” őket, akár a gépeket. A végeredmény jobb munkaközösség, és ezáltal nagyobb siker, mind a munkahelyen, mind a magánéletben. Ha pedig az ember jól érzi magát, akkor jobban is teljesít.

110 SZUNYOGH XAVÉR FERENC: i. m. 95.

A következőkben *Johannes Claudius Eckert*, müncheni apát munkáját ismertetem vázlatosan, aki a BMW cég¹¹¹ és a Bajor Bencés Kongregáció vezetési stratégiáit és vezetéselméletét hasonlította össze:¹¹²

111 Az apát úr személyesen végigjárt több üzemet, hogy ezáltal még hitelesebb legyen a kutatás.

112 JOHANNES CLAUDIUS ECKERT: *Dienen statt Herrschen, Unternehmenskultur und Ordensspiritualität: Begegnungen, Herausforderungen, Anregungen*, Schäffer – Poeschel Verlag, Stuttgart, 2000.

	BMW	Bencés közösség (Bajor Bencés Kongregáció)
Különbözőségeik		
Cél	anyagi értékteremtés gazdasági siker	eszmei értékteremtés találkozás Istennel
Funkció	munkatárs = munkaerő „humán erőforrás”	Istenkeresés helye szerzetes = Isten által meghívott személy
Beállítottság	Rugalmasság gazdaság- és technikaorientáltság innovációs kényszer => állandó fejlődés piaci verseny állandó nyomása	állandóság spirituális háttér biztonság és folytonosság szoros napirend (imák, étkezések)
Közösségi szemlélet	Munkaközösség munkatársak potenciáljának hatékony felhasználása (teljesítmény) a cégvezetőnek meg kell fontolni, hogy a munkatárs gyengeségei nem gátolják-e a hatékony munkavégzést	életközösség lelki nevelés, lelki gazdagodás az apát tekintettel van a testvér gyengeségeire
Közös pontok		
Mindkettő a nyugati kultúrkör része <ul style="list-style-type: none"> • emberi méltóság érinthetlensége • általánosan érvényes emberi jogok 		
mindkét szervezetet érintetik a '60-as évek óta zajló társadalmi változások <ul style="list-style-type: none"> • individualizálódás (én-központú világ) • értékrend változása „régí”, egyre inkább megkérdőjelezett értékek: <ul style="list-style-type: none"> o kötelességtudat, engedelmesség, pontosság, hűség, szorgalom „új”, egyre jobban hangsúlyozott értékek: <ul style="list-style-type: none"> o önkifejezés, participáció, kreativitás, önmegvalósítás, autonómia 		
„Mindkét intézmény célja a társadalmi változásoknak megfelelően a közösség tagjának, mint egyénnek több szabadság biztosítása, és egyidejűleg a participáció és kommunikáció révén a szociális kötelességek és a közös felelősségvállalás körébe való bevonása.” ⁹³³		
állandó megújulás		
nemzetközi verseny állandó innovációs kényszer („Life-long-learning”) munkatársak állandó továbbképzése „tanuló vállalat”		kolostor = az Istenszolgálat iskolája állandó tanulás („életen át tartó tanulás”) „iskola”
kölcsonös nyitottság (külső és belső), hajlandóság a tanulásra és a változásra		
a szervezeti felépítés mindkét intézmény esetében megkívánja <ul style="list-style-type: none"> • a kompetenciák tisztázását • a kommunikáció biztosítását • a felelősség megfelelő elosztását 		
az egyén és a szociális közösség kölcsönös függése megköveteli az önkifejezés és a szolidaritás egyensúlyának megteremtését a közös cél elérése érdekében		

Érdekes megfigyelni, hogy egy ilyen multinacionális cég, mint a BMW, milyen sok közös vonást mutat egy keresztény, történeti alapokon álló közösséggel. A közös pontok mögött azonban két teljesen eltérő célt találunk: az anyagi javak, a profit növelése az egyik oldalon, míg a lelki javak, a transzcendens elérése a másik oldalon.

Ez a példa is igazolja, hogy a *Benedek* által megfogalmazott eljárások mind a mai napig hasznosak lehetnek akár egy nemzetközi cég vezetésében, azonban a felhasználásban már komoly különbségek mutatkoznak.

9.1. A *Regula* vezetési modellje

A *Regulában* a vezetői modell a vezetési módszerek helyett inkább a vezetés előfeltételét, a vezető személyét állítja a középpontba. Azt vizsgálja *Benedek*, hogy milyen alkatúnak kell lennie a vezetés feladatát ellátó személynek, hogyan kell fejlesztenie önmagát (kiindulópont a reális önismeret), hogy képes legyen más embereket irányítani, vezetni. Ezt különösen öt fejezetben tárgyalja: *RB 2* (apát), *RB 21* (dékánok), *RB 31* (házigondnok), *RB 64* (apát), *RB 65* (perjel).

A cél itt nem a profit mindenáron történő növelése, hanem a teremtett javakkal és az emberekkel való bánásmód, amely által Isten háza épül. Ennek megvalósítása a vezető, különösen az apát feladata.

A továbbiakban sok gondolatot átveszek *Anzelm Grün* atyától, aki a münsterschwarzachi bencés apátság házigondnoka, már több mint húsz éve.¹¹⁴ Az atya személyes tapasztalatait és a munkája kapcsán megismert más cégek, vállalatok ismereteit gyűjtötte össze, és szedte rendszerbe. Alapgondolata, hogy mindenki, akinek emberekkel van dolga, egyszerre vezető és vezetett. Ebből következik, hogy a helyzetek megoldása mindig, mind a két félen egyaránt múlik.

A társadalomban mindenkinek sok helyen kell egyszerre helytállnia: gyerek, apa, férj, testvér, szülő, munkatárs, vezető, beosztott, szomszéd, ügyfél, járókelő, vásárló, utas, beteg... Mindegyik helyzet más-más szerepeket kíván meg tőlünk. Nehéz mindenhol egyaránt jól teljesíteni, sőt gyakran szinte lehetetlen. Azonban ha néhány tulajdonságot elfogadunk alapelveként, és ezeket alkalmazzuk, akkor a legtöbb helyzetben jól tudunk helytállni – akár különösebb nehézség nélkül. A következőkben a felelős ember tulajdonságait mutatom be, hiszen mindenki felelős valamilyen szinten valakiért/valamiért:

- Tapasztalat: *Benedek* bölcsességet vár el. Bölcs az, aki a dolgokat valóságukhoz hűen látja. Nem csak gondolkodik a dolgokról, de a valóságban is kapcsolatban

¹¹⁴ ANZELM GRÜN: *Életet fakasztó vezetés. A vezetés elvei Szent Benedek Regulájában*. Bencés, Panonhalma, 2005.

áll velük. Elsősorban önmagunkról és másokról kell tapasztalatokra szert tennünk.

- Emberi érettség: érett erkölcs és érett jellem. Ismérvei a belső nyugalom, a higgadtság, a megfontoltság, a józanság (valósághoz hűen látni a dolgokat), és az egység önmagunkkal.
- Szerénység: a vezető ne legyen falánk: sem az ételekben, sem az igényekben (gazdag szállodai szobák).
- Alázat: a vezetői erények közül kiemelkedik. Sokan visszaélnék hatalmukkal, másokat megaláznak, gőgösek. A gőg oda vezethet, hogy abbahagyjuk a tanulást. Az alázat bátorság, hogy szembe merjünk nézni saját gyengeségeinkkel.
- A zaklatottság hiánya: a vezető nem keverheti bele mindenbe érzelmeit, és nem lehet önmagával meghasonlott. Ehelyett a belső nyugalomra, a szív békéjére kell törekedni, mert az erő nem a zaklatottságban, hanem a nyugalomban nyilvánul meg.
- Igazságosság: egy vezető soha nem lehet durva, igazságtalan, erőszakos, és nem okozhat kárt másoknak, nem sérthet meg másokat. Az embernek szembe kell néznie saját gyengeségeivel, sérüléseivel, félelmeivel, különben másokat sebez meg velük.
- Világos döntés: nem szabad lassan, nehézkesen dönteni. Ehelyett világosan, lendületesen, hogy határozott magabiztosságot sugalljon, és ezáltal bizalmat keltsen.
- Takarékoság: soha ne legyen egy vezető pazarló. A pazarlás oka általában a hiányos önbecsülés és a belső káosz.
- Istenfélelem: figyelmesen bánok Isten dolgaival, legyen szó pénzről vagy emberekről. A másik emberben ezáltal felismerjük Istent, és ennek megfelelően bánunk vele. Az istenfélelem megszabadítja az embert a beteges önmagára irányultságtól. Aki Istent féli, az nem fél többet a kudarctól, sikertelenségtől (hiszen ő minden tőle telhetőt megtett).
- Apai viselkedés: az apa szerető gondoskodásával kell mindenre ügyelnie a vezetőnek. „Ha *Benedek* azt kívánja, hogy a házgondnok legyen olyan, mint egy apa, akkor ez azt jelenti, hogy öntsön bátorságot munkatársaiba, s azok merjenek cselekedni, merjenek kockázatokba bonyolódni, még hibázni is.”¹¹⁵

115 ANZELM GRÜN: i. m. 36.

ÖSSZEGRZÉS

A fent említetttekből is kitűnik, hogy egy élő közösség szabályairól van szó, amely az elmúlt közel 1500 évben minden akadályt sikeresen elhárított.

A későbbi évszázadokban sorra alakultak szerzetesrendek, amelyek mindegyikének volt valami konkrét célja, például a piaristák fő célkitűzése a tanítás, különös tekintettel a szegényekre. *Benedek* azonban nem határozott meg külön feladatot, a munkakörbe minden beletartozik.

A *Regulában* olvasható megszólítások alapján egy apa-központú családmódel, közösség jelenik meg a szerzetesi életben, amely szöges ellentétben áll a korra jellemző neoplatonista szemlélettel. A spártaiak gyakorlata szerint a gyermeket nem szülei, hanem az állam neveli: a családi körből kiszakítva a polisz vezetőinek irányítása alatt militarista jellegű nevelésben részesül. *Benedek* a megszólítások alkalmazásával saját, egyedi, közvetlen stílust teremtett. Ebben is eltér a korábbi szabályzatíróktól, akiknek munkásságát valamilyen szinten felhasználta.

A közösségbe lépve a szerzetes elszakad vér szerinti családjától, a rendben azonban egy hitbéli köteleken alapuló új családba kerül. Ebben az új családban rendtársai lesznek testvérei, az Atya vezető szerepét pedig az apát jeleníti meg. Így a spártai stílusú platóni családképpel szemben a benedeki közösség a humánus, családcentrikus római mintát követi.

A *Regula* bizonyos értékeket jobban hangsúlyoz a többinél: diszkréció, bölcs mérséklet, jó beosztás az élet minden területén, amely nem azonos a bürokratizmussal, valamint a tisztaság eszménye mind testi, mind szellemi, mind lelki értelemben. Ezek a gondolatok az egész művet áthatják, hozzájárulva a benedeki családmódel belső harmóniájához.

Benedek példát adott Európának egy zavaros korban, s ezzel példát adott a későbbi nemzedékek számára is. Már csak fel kell használnunk a bevált módszert, ez azonban már rajtunk áll. Mint láthattuk, az élet legkülönbözőbb területein alkalmazhatóak *Benedek* élettapasztalatai. Csak mernünk kell beépíteni azokat a saját életünkbe, bárhol élünk is. Mindig érdemes visszanyúlni egy biztos alaphoz, amely kiállta az idők próbáját, s lefordítani azt a saját nyelvünkre.

A sok száz éves élő hagyomány mélyebb megértéséhez hozzásegít minket a későbbi korok és a keleti szerzetesség alapszabályainak összehasonlítása *Benedek* művével. Fontosnak érzem, hogy minél több világi ember, tudós foglalkozzék a *Regulával*, s így a mű értelmezése is egyre sokrétűbb legyen. Az egyházi és világi félnek egyaránt nyitnia kell a másik felé, hiszen csak a múlt alapos ismeretével tudjuk jelenünket megérteni, és ezzel együtt közös jövőnket építeni. Különösen hangsúlyos ez a mai Európában, ahol sajnálatosan könnyen megfeledkeznek a közös gyökerekről.

A gyökerekre való utalásnak lehet tekinteni az új katolikus egyházfő, a korábbi bíboros, *Jozef Ratzinger* névválasztását is, aki *XVI. Benedek* pápa néven lett Szent Péter 264. utóda.

A rend tagjai a világ különböző pontjain nagyon eltérő dolgokkal foglalkoznak mind a mai napig: lelkipásztori és missziós szolgálat, betegápolás, tanítás, tudományos munka, mezőgazdaság, gyógynövénytermesztés, szőlőkultúra, borkészítés, sajtkészítés, kézművesség. Monostoraik megtalálhatók a hegyek tetején, folyók mellett, erdőben, vagy éppen a nagyváros forgatagában. Minden ember számára példával szolgálnak, hogy a szeretet, a béke legyőz minden nehézséget és összetartja a közösséget. Így válik valóra a bencéseknek tulajdonított jelmondat, amelyet az évszázadok alatt magukévá tettek: **Ora et Labora.**

MELLÉKLET – LATIN NYELVŰ RÉSZLETEK A REGULÁBÓL

A melléklet a *Regula* latin nyelvű eredetijének azon részeit tartalmazza, amelyeket a dolgozat „Megszólítások a Regulában” című fejezete tárgyal.¹¹⁶

PROLOGUS

1 Obsculta, o fili, praecepta magistri, et inclina aurem cordis tui, et admonitionem pii patris libenter excipe et efficaciter comple, 2 ut ad eum per oboedientiae laborem redeas, a quo per inoboedientiae desidiam recesseras. 3 Ad te ergo nunc mihi sermo dirigitur, quisquis abrenuntians propriis voluntatibus, Domino Christo vero regi militaturus, oboedientiae fortissima atque praeclara arma sumis.

4 In primis, ut quicquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas, 5 ut qui nos iam in filiorum dignatus est numero computare non debet aliquando de malis actibus nostris contristari. 6 Ita enim ei omni tempore de bonis suis in nobis parendum est ut non solum iratus pater suos non aliquando filios exheredet, 7 sed nec, ut metuendus dominus irritatus a malis nostris, ut nequissimos servos perpetuum tradat ad poenam qui eum sequi noluerint ad gloriam.

8 Exurgamus ergo tandem aliquando excitante nos scriptura ac dicente: *Hora est iam nos de somno surgere*, 9 et apertis oculis nostris ad deificum lumen, attonitis auribus audiamus divina cotidie clamans quid nos admonet vox dicens: 10 *Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.* 11 Et iterum: *Qui habet aures audiendi audiat*

116 A szöveg forrása: http://www.bences.hu/lelki/regula/l_regula/

quid spiritus dicat ecclesiis. 12 Et quid dicit? Venite, filii, audite me; timorem Domini docebo vos 13 Currite dum lumen vitae habetis, ne tenebrae mortis vos comprehendant.

14 Et quaerens Dominus in multitudine populi cui haec clamat operarium suum, iterum dicit: 15 Quis est homo qui vult vitam et cupit videre dies bonos? 16 Quod si tu audiens respondeas: Ego, dicit tibi Deus: 17 Si vis habere veram et perpetuam vitam, prohibe linguam tuam a malo et labia tua ne loquantur dolum; deverte a malo et fac bonum, inquire pacem et sequere eam. 18 Et cum haec feceritis, oculi mei super vos et aures meas ad preces vestras, et antequam me invocetis dicam vobis: Ecce adsum. 19 Quid dulcius nobis ab hac voce Domini invitantis nos, fratres carissimi? 20 Ecce pietate sua demonstrat nobis Dominus viam vitae.

21 Succinctis ergo fide vel observantia bonorum actuum lumbis nostris, per ducatum evangelii pergamus itinera eius, ut mereamur eum qui nos vocavit in regnum suum videre. 22 In cuius regni tabernaculo si volumus habitare, nisi illuc bonis actibus curritur, minime pervenitur. 23 Sed interrogemus cum propheta Dominum dicentes ei: Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet in monte sancto tuo? 24 Post hanc interrogationem, fratres, audiamus Dominum respondentem et ostendentem nobis viam ipsius tabernaculi, 25 dicens: Qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam; 26 qui loquitur veritatem in corde suo, qui non egit dolum in lingua sua; 27 qui non fecit proximo suo malum, qui opprobrium non accepit adversus proximum suum; 28 qui malignum diabolium aliqua suadentem sibi, cum ipsa suasionem suam a conspectibus cordis sui respiciens, deduxit ad nihilum, et parvulos cogitatos eius tenuit et allisit ad Christum; 29 qui, timentes Dominum, de bona observantia sua non se reddunt elatos, sed ipsa in se bona non a se posse sed a Domino fieri existimantes, 30 operantem in se Dominum magnificent, illud cum propheta dicentes: Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam; 31 sicut nec Paulus apostolus de praedicatione sua sibi aliquid imputavit, dicens: Gratia Dei sum id quod sum; 32 et iterum ipse dicit: Qui gloriatur, in Domino gloriatur. 33 Unde et Dominus in evangelio ait: Qui audit verba mea haec et facit ea, similabo eum viro sapienti qui aedificavit domum suam super petram; 34 venerunt flumina, flaverunt venti, et impegerunt in domum illam, et non cecidit, quia fundata erat super petram.

35 Haec complens Dominus exspectat nos cotidie his suis sanctis monitis factis nos respondere debere. 36 Ideo nobis propter emendationem malorum huius vitae dies ad indutias relaxantur, 37 dicente Apostolo: An nescis quia patientia Dei ad poenitentiam te adducit? 38 Nam pius Dominus dicit: Nolo mortem peccatoris, sed convertatur et vivat.

39 Cum ergo interrogassemus Dominum, fratres, de habitatore tabernaculi eius, audivimus habitandi praeceptum, sed si compleamus habitatoris officium. 40 Ergo praeparanda sunt corda nostra et corpora sanctae praeceptorum oboedientiae militanda, 41 et quod minus habet in nos natura possibile, rogemus Dominum ut gratiae suae

iubeat nobis adiutorium ministrare. **42** Et si, fugientes gehennae poenas, ad vitam volumus pervenire perpetuam, **43** dum adhuc vacat et in hoc corpore sumus et haec omnia per hanc lucis vitam vacat implere, **44** currendum et agendum est modo quod in perpetuo nobis expediat.

45 Constituenda est ergo nobis dominici schola servitii. **46** In qua institutione nihil asperum, nihil grave, nos constituturos speramus; **47** sed et si quid paululum restrictius, dictante aequitatis ratione, propter emendationem vitiorum vel conservationem caritatis processerit, **48** non ilico pavore perterritus refugias viam salutis quae non est nisi angusto initio incipienda. **49** Processu vero conversationis et fidei, dilatato corde inenarrabili dilectionis dulcedine curritur via mandatorum Dei, **50** ut ab ipsius numquam magisterio discedentes, in eius doctrinam usque ad mortem in monasterio perseverantes, passionibus Christi per patientiam participemur, ut et regno eius mereamur esse consortes. Amen.

II QUALIS DEBEAT ESSE ABBAS

1 Abbas qui praeesse dignus est monasterio semper meminere debet quod dicitur et nomen maioris factis implere. **2** Christi enim agere vices in monasterio creditur, quando ipsius vocatur pronomine, **3** dicente Apostolo: *Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater.* **4** Ideoque abbas nihil extra praeceptum Domini quod sit debet aut docere aut constituere vel iubere, **5** sed iussio eius vel doctrina fermentum divinae iustitiae in discipulorum mentibus conspargatur, **6** memor semper abbas quia doctrinae suae vel discipulorum oboedientiae, utrarumque rerum, in tremendo iudicio Dei facienda erit discussio. **7** Sciatque abbas culpae pastoris incumbere quicquid in ovibus paterfamilias utilitatis minus potuerit invenire. **8** Tantundem iterum erit ut, si inquieto vel inoboedienti gregi pastoris fuerit omnis diligentia attributa et morbidis earum actibus universa fuerit cura exhibita, **9** pastor eorum in iudicio Domini absolutus dicat cum propheta Domino: *iustitiam tuam non abscondi in corde meo, veritatem tuam et salutare tuum dixi; ipsi autem contemnentes spreverunt me,* **10** et tunc demum inoboedientibus curae suae ovibus poena sit eis praevalens ipsa mors.

11 Ergo, cum aliquis suscipit nomen abbatis, duplici debet doctrina suis praeesse discipulis, **12** id est omnia bona et sancta factis amplius quam verbis ostendat, ut capacibus discipulis mandata Domini verbis proponere, duris corde vero et simplicioribus factis suis divina praecepta monstrare. **13** Omnia vero quae discipulis docuerit esse contraria in suis factis indicet non agenda, ne aliis praedicans ipse reprobis inveniatur, **14** ne quando illi dicat Deus peccanti: *Quare tu enarras iustitias meas et assumis testamentum meum per os tuum? Tu vero odisti disciplinam et proiecisti sermones meos post te,* **15** et: *Qui in fratris tui oculo festucam videbas, in tuo trabem non vidisti.*

16 Non ab eo persona in monasterio discernatur. **17** Non unus plus ametur quam alius, nisi quem in bonis actibus aut oboedientia invenerit meliorem. **18** Non convertenti ex servitio praeponatur ingenuus, nisi alia rationabilis causa existat. **19** Quod si ita, iustitia dictante, abbati visum fuerit, et de cuiuslibet ordine id faciet. Sin alias, propria teneant loca, **20** quia sive servus sive liber, omnes in Christo unum sumus et sub uno Domino aequalem servitutis militiam baiulamus, quia *non est apud Deum personarum acceptio*. **21** Solummodo in hac parte apud ipsum discernimur, si meliores ab aliis in operibus bonis et humiles inveniamur. **22** Ergo aequalis sit ab eo omnibus caritas, una praebetur in omnibus secundum merita disciplina.

23 In doctrina sua namque abbas apostolicam debet illam semper formam servare in qua dicit: *Argue, obsecra, increpa*, **24** id est, miscens temporibus tempora, terroribus blandimenta, dirum magistri, pium patris ostendat affectum, **25** id est indisciplinatos et inquietos debet durius arguere, oboedientes autem et mites et patientes ut in melius proficiant obsecrare, neglegentes et contemnentes ut increpat et corripiat admonemus.

26 Neque dissimulet peccata delinquentium; sed et mox ut coeperint oriri radicitus ea ut praevalet amputet, memor periculi Heli sacerdotis de Silo. **27** Et honestiores quidem atque intellegibiles animos prima vel secunda admonitione verbis corripiat, **28** improbos autem et duros ac superbos vel inoboedientes verberum vel corporis castigatio in ipso initio peccati coerceat, sciens scriptum: *Stultus verbis non corrigitur*, **29** et iterum: *Percute filium tuum virga et liberabis animam eius a morte*.

30 Meminere debet semper abbas quod est, meminere quod dicitur, et scire quia cui plus committitur, plus ab eo exigitur.

31 Sciatque quam difficilem et arduam rem suscipit regere animas et multorum servire moribus, et alium quidem blandimentis, alium vero increpationibus, alium suasionibus; **32** et secundum uniuscuiusque qualitatem vel intellegentiam, ita se omnibus conformet et aptet ut non solum detrimenta gregis sibi commissi non patiat, verum in augmentatione boni gregis gaudeat. **33** Ante omnia, ne dissimulans aut parvipendens salutem animarum sibi commissarum, ne plus gerat sollicitudinem de rebus transitoriis et terrenis atque caducis, **34** sed semper cogitet quia animas suscepit regendas, de quibus et rationem redditurus est. **35** Et ne causetur de minori forte substantia, meminerit scriptum: *Primum quaerite regnum Dei et iustitiam eius, et haec omnia adicientur vobis*, **36** et iterum: *Nihil deest timentibus eum*.

37 Sciatque quia qui suscipit animas regendas paret se ad rationem reddendam, **38** et quantum sub cura sua fratrum se habere scierit numerum, agnoscat pro certo quia in die iudicii ipsarum omnium animarum est redditurus Domino rationem, sine dubio addita et suae animae. **39** Et ita, timens semper futuram discussionem pastoris de creditis ovibus, cum de alienis ratiociniis cavet, redditur de suis sollicitus, **40** et cum de monitionibus suis emendationem aliis sumministrat ipse efficitur a vitiis emendatus.

VI DE TACITURNITATE

1 Faciamus quod ait propheta: *Dixi: Custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea. Posui ori meo custodiam. Obmutui et humiliatus sum et silui a bonis.* 2 Hic ostendit propheta, si a bonis eloquiis interdum propter taciturnitatem debet taceri, quanto magis a malis verbis propter poenam peccati debet cessari.

3 Ergo, quamvis de bonis et sanctis et aedificationum eloquiis, perfectis discipulis propter taciturnitatis gravitatem rara loquendi concedatur licentia, 4 quia scriptum est: *In multiloquio non effugies peccatum,* 5 et alibi: *Mors et vita in manibus linguae.* 6 Nam loqui et docere magistrum condecet, tacere et audire discipulum convenit.

7 Et ideo, si qua requirenda sunt a priore, cum omni humilitate et subiectione reverentiae requirantur. 8 Scurrilitates vero vel verba otiosa et risum moventia aeterna clausura in omnibus locis damnamus et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittimus.

VII DE HUMILITATE

1 Clamat nobis scriptura divina, fratres, dicens: Omnis qui se exultat *humiliabitur et qui se humiliat exaltabitur.* 2 Cum haec ergo dicit, ostendit nobis omnem exaltationem genus esse superbiae. 3 Quod se cavere propheta in dicat dicens: *Domine, non est exaltatum cor meum neque elati sunt oculi mei, neque ambulavi in magnis neque in mirabilibus super me.* 4 Sed quid si non humiliter sentiebam, si exaltavi animam meam? - sicut ablactatum super matrem suam, ita retribues in animam meam.

5 Unde, fratres, si summae humilitatis volumus culmen attingere et ad exaltationem illam caelestem ad quam per praesentis vitae humilitatem ascenditur volumus velociter pervenire, 6 actibus nostris ascendentibus scala illa erigenda est quae in somnio Iacob apparuit, per quam ei descendentes et ascendentes angeli monstrabantur. 7 Non aliud sine dubio descensus ille et ascensus a nobis intellegitur nisi exaltatione descendere et humilitate ascendere. 8 Scala vero ipsa erecta non ostra est vita in saeculo, quae humiliato corde a Domino erigatur ad caelum. 9 Latera enim eius scalae dicimus nostrum esse corpus et animam, in qua latera diversos gradus humilitatis vel disciplinae evocatio divina ascendendo inseruit.

10 Primus itaque humilitatis gradus est si, timorem Dei sibi ante oculos semper ponens, oblivionem omnino fugiat 11 et semper sit memor omnia quae praecepit Deus, ut qualiter et contemnentem Deum gehenna de peccatis incendat et vita aeterna quae timentibus Deum praeparata est animo suo semper evolvat. 12 Et custodiens se omni hora a peccatis et vitiis, id est cogitationum, linguae, manuum, pedum vel voluntatis propriae sed et desideria carnis, 13 aestimet se homo de caelis a Deo semper respici

omni hora et facta sua omni loco ab aspectu divinitatis videri et ab angelis omni hora renuntiari.

14 Demonstrans nobis hoc propheta, cum in cogitationibus nostris ita Deum semper praesentem ostendit dicens: *Scrutans corda et renes Deus*; **15** et item: *Dominus novit cogitationes hominum*; **16** et item dicit: *Intellexi sti cogitationes meas a longe*; **17** et: *Quia cogitatio hominis confitebitur tibi*. **18** Nam ut sollicitus sit circa cogitationes suas perversas, dicat semper utilis frater in corde suo: *Tunc ero immaculatus coram eo si observavero me ab iniquitate mea*.

19 Voluntatem vero propriam ita facere prohibemur cum dicit scriptura nobis: *Et a voluntatibus tuis avertere*. **20** Et item rogamus Deum in oratione ut fiat illius voluntas in nobis. **21** Docemur ergo merito nostram non facere voluntatem cum cavemus illud quod dicit sancta scriptura: *Sunt viae quae putantur ab hominibus rectae, quarum finis usque ad profundum inferni demergit*, **22** et cum item pavemus illud quod de negligentibus dictum est: *Corrupti sunt et abomina biles facti sunt in voluntatibus suis*.

23 In desideriis vero carnis ita nobis Deum credamus semper esse praesentem cum dicit propheta Domino: *Ante te est omne desiderium meum*. **24** Cavendum ergo ideo malum desiderium quia mors secus introitum delectationis posita est. **25** Unde scriptura praecepit dicens: *Post concupiscentias tuas non eas*.

26 Ergo si oculi Domini speculantur bonos et malos **27** et Dominus de caelo semper respicit super filios hominum, ut videat si est intellegens aut requirens Deum, **28** et si ab angelis nobis deputatis cotidie die noctuque Domino factorum nostrorum opera nuntiantur, **29** cavendum est ergo omni hora, fratres, sicut dicit in psalmo propheta, ne nos *declinantes in malo et inutiles factos* aliqua hora aspiciat Deus **30** et, parcendo nobis in hoc tempore quia pius est et expectat nos converti in melius, ne dicat nobis in futuro: *Haec fecisti et tacui*.

31 Secundus humilitatis gradus est si propriam quis non amans voluntatem desideria sua non delectetur implere, **32** sed vocem illam Domini factis imitetur dicentis: *Non veni facere voluntatem meam, sed eius qui me misit*. **33** It em dicit scriptura: *Voluntas habet poenam et necessitas parit coronam*.

34 Tertius humilitatis gradus est ut quis pro Dei amore omni oboedientia se subdat maiori, imitans Dominum, de quo dicit apostolus: *Factus oboediens usque ad mortem*.

35 Quartus humilitatis gradus est si, in ipsa oboedientia duris et contrariis rebus vel etiam quibuslibet irrogatis iniuriis, tacite conscientia patientiam amplectatur **36** et sustinens non lassescat vel discedat, dicente scriptura: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit*; **37** item: *Confortetur cor tuum et sustine Dominum*. **38** Et ostendens fidelem pro Domino universa etiam contraria sustinere debere, dicit ex persona sufferentium: *Propter te morte afficimur tota die, aestimati sumus ut oves occisionis*. **39** Et securi de spe retributionis divinae subsequuntur gaudentes et dicentes: *Sed in his omnibus*

superamus propter eum qui dilexit nos. 40 Et item alio loco scriptura: Probasti nos, Deus, igne nos examinasti sicut igne examinatur argentum; induxisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro. 41 Et ut ostendat sub priore debere nos esse, subsequitur dicens: Imposuisti homines super capita nostra.

42 Sed et praeceptum Domini in adversis et iniuriis per patientiam adimplentes, qui percussi in maxillam praebent et aliam, auferenti tunicam dimittunt et pallium, angariati miliario vadunt duo, 43 cum Paulo Apostolo falsos fratres sustinent et persecutionem sustinent et maledicentes se benedicent.

44 Quintus humilitatis gradus est si omnes cogitationes malas cordi suo advenientes vel mala a se absconse commissa per humilem confessionem abbatem non celaverit suum.

45 Hortans nos de hac re scriptura dicens: Revela ad Dominum viam tuam et spera in eum. 46 Et item dicit: Confitemini Domino quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius. 47 Et item propheta: Delictum meum cognitum tibi feci et iniustitias meas non operui. 48 Dixi: Pronuntiabo adversum me iniustitias meas Domino, et tu remisisti impietatem cordis mei.

49 Sextus humilitatis gradus est si omni vilitate vel extremitate contentus sit monachus, et ad omnia quae sibi iniunguntur velut operarium malum se iudicet et indignum, 50 dicens sibi cum propheta: Ad nihilum redactus sum et nescivi, ut iumentum factus sum apud te et ego semper tecum.

51 Septimus humilitatis gradus est si omnibus se inferiorem et viliorem non solum sua lingua pronuntiet, sed etiam intimo cordis credat affectu, 52 humilians se et dicens cum propheta: Ego autem sum uermis et non homo, opprobrium hominum et abiectio plebis. 53 Exaltatus sum et humiliatus et confusus. 54 Et item: Bonum mihi quod humiliasti me, ut discam mandata tua.

55 Octavus humilitatis gradus est si nihil agat monachus, nisi quod communis monasterii regula vel maiorum cohortantur exempla.

56 Nonus humilitatis gradus est si linguam ad loquendum prohibeat monachus et, taciturnitatem habens, usque ad interrogationem non loquatur, 57 monstrante scriptura quia in multiloquio non effugitur peccatum, 58 et quia vir linguosus non dirigitur super terram.

59 Decimus humilitatis gradus est si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: Stultus in risu exultat vocem suam.

60 Undecimus humilitatis gradus est si, cum loquitur monachus, leniter et sine risu, humiliter cum gravitate vel pauca verba et rationabilia loquatur, et non sit clamorosus in voce, 61 sicut scriptum est: Sapiens verbis innotescit paucis.

62 Duodecimus humilitatis gradus est si non solum corde monachus sed etiam ipso corpore humilitatem videntibus se semper indicet, 63 id est in opere Dei, in oratorio, in monasterio, in horto, in via, in agro vel ubicumque sedens, ambulans vel stans, inclinatio

sit semper capite, defixis in terram aspectibus, 64 reum se omni hora de peccatis suis aestimans iam se tremendo iudicio repraesentari aestimet, 65 dicens sibi in corde semper illud quod publicanus ille evangelicus fixi s in terram oculis dixit: Domine, non sum dignus, ego peccator, levare oculos meos ad caelos. 66 Et item cum Propheta: Incurvatus sum et humiliatus sum usquequaque.

67 Ergo, his omnibus humilitatis gradibus ascensis, monachus mox ad caritatem Dei perveniet illam quae perfecta foris mittit timorem, 68 per quam universa quae prius non sine formidine observabat absque ullo labore velut naturaliter ex consuetudine incipiet custodire, 69 non iam timore gehennae, sed amore Christi et consuetudine ipsa bona et delectatione virtutum. 70 Quae Dominus iam in operarium suum mundum a vitiis et peccatis Spiritu Sancto dignabitur demonstrare.

LXIII DE ORDINE CONGREGATIONIS

1 Ordines suos in monasterio ita conservent ut conversationis tempus ut vitae meritum discernit utque abbas constituerit.

2 Qui abbas non conturbet gregem sibi commissum nec, quasi libera utens potestate, iniuste disponat aliquid, 3 sed cogitet semper quia de omnibus iudiciis et operibus suis redditurus est Deo rationem.

4 Ergo secundum ordines quos constituerit vel quos habuerint ipsi fratres sic accedant ad pacem, ad communionem, ad psalmum imponendum, in choro standum; 5 et in omnibus omnino locis aetas non discernat ordines nec praeiudicet, 6 quia Samuel et Daniel pueri presbyteros iudicaverunt. 7 Ergo excepto hos quos, ut diximus, altiori consilio abbas praetulerit vel degradaverit certis ex causis, reliqui omnes ut convertuntur ita sint, 8 ut verbi gratia qui secunda hora diei venerit in monasterio iunior se noverit illius esse qui prima hora venit diei, cuiuslibet aetatis aut dignitatis sit, 9 pueris per omnia ab omnibus disciplina conservata.

10 Iuniores igitur priores suos honorent, priores minores suos diligent. 11 In ipsa appellatione nominum nulli liceat alium puro appellare nomine, 12 sed priores iuniores suos fratrum nomine, iuniores autem priores suos nonnos vocent, quod intellegitur paterna reverentia.

13 Abbas autem, quia vices Christi creditur agere, dominus et abbas vocetur, non sua assumptione sed honore et amore Christi; 14 ipse autem cogitet et sic se exhibeat ut dignus sit tali honore.

15 Ubicumque autem sibi obviant fratres, iunior priorem benedictionem petat. 16 Transeunte maiore minor surgat et det ei locum sedendi, nec praesumat iunior consedere nisi ei praecipiat senior suus, 17 ut fiat quod scriptum est: *Honore invicem praevenientes.*

18 Pueri parvi vel adulescentes in oratorio vel ad mensas cum disciplina ordines suos consequantur. 19 Foris autem vel ubiubi, et custodiam habeant et disciplinam, usque dum ad intellegibilem aetatem perveniant.

Kis Attila

Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola

IRODALOMJEGYZÉK:

- DIÓS ISTVÁN (szerk.): *A szentek élete*. Szent István Társulat, Budapest, 1993.
- DIÓS ISTVÁN (szerk.): *A szentek élete*. Szent István Társulat, Budapest, 1984.
- BÁNHEGYI B. MIKSA: *A Regula közösségmodellje*. (kézirat) 1981.
- BOETHIUS: *A filozófia vigasztalása*. Helikon, Budapest, 1970.
- Corona Fratrum*. k. n., Pannonhalma, 1991.
- CASSIANUS, JOHANNES: *Az egyiptomi szerzetesek tanítása*. [Bencés], Pannonhalma – Tihany, 1998–1999.
- CASSIANUS, JOHANNES: *A keleti szerzetesek szabályai*. [Bencés], Pannonhalma – Tihany 1999.
- ECKERT, JOHANNES CLAUDIUS: *Dienen statt Herrschen, Unternehmenskultur und Ordensspiritualität: Begegnungen, Herausforderungen, Anregungen*. Schäffer – Poeschel Verlag, Stuttgart, 2000.
- GÉCZI JÁNOS: *Bevezetés az európai gondolkodás történetébe*. (kézirat) é. n.
- GRÜN, ANZELM: *Életet fakasztó vezetés. A vezetés elvei Szent Benedek Regulájában*. Bencés, Pannonhalma, 2005.
- HERWEGEN, ILDEFONZ: *Der hl. Benedikt*. k. n., Düsseldorf, 1918.
- KING, PETER: *A monachizmus Nyugaton*. Szent István Társulat, Budapest, 2007.
- KORZENSZKY RICHÁRD (2001): *Pedagógus-kép az ezredfordulón*. In Várszegi Asztrik (szerk): „Újat és régít”. Fs. Szennay András, k. n., Pannonhalma, 637–646.
- LASHOFER, CLEMENS (szerk.): *Die Regel des heiligen Benedikt*. Beuron Kunstverlag, Beuron, 1990.
- MÁZY ENGELBERT: *Directorium Spirituale*. A Szociális Missziótársulat (SM) használatára. Kassa, 1913.
- MOLNÁR BERTALAN (szerk.): *Szent Benedek Rendszabályai*. k. n., Pannonhalma, 1929.
- NAGY SZENT BAZIL: *Életszabályok I. A bővebben kifejtett szabályok*. Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1991.
- NAGY SZENT BAZIL: *Életszabályok II. A rövidebben kifejtett szabályok*. Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Nyíregyháza, 1994.
- Ó- és Újszövetségi Szentírás a Neovulgáta alapján. Szent Jeromos Bibliatársulat, Budapest, 1997.

- PUSKELY MÁRIA: *Keresztény szerzetesség*. 1–2. köt. Bencés, Budapest, 1995.
- PUSKELY MÁRIA: *A monachizmus kezdetei a Római Birodalomban: III–V. század*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2001.
- A Regula lelkisége: Isten keresése Krisztus útján*. Bencés, Pannonhalma, 1995.
- REDL KÁROLY (szerk.): *Az égi és földi szépről*. Gondolat, Budapest, 1988.
- SÁGHY MARIANNE: *Isten barátai: Szent és szentéletrajz a késő antikvitásban*. Kairosz, Budapest, 2005.
- SEVERUS, SULPICIUS: *Szent Márton élete*. Bencés, Pannonhalma, 1997.
- SÖVEGES DÁVID: *Magyarázatok Szent Benedek Regulájához*. Szent Gellért Hittudományi Főiskola, Pannonhalma, 1996.
- STROMMER VIKTORIN (szerk.): *Szent Benedek Emlékkönyv 529–1929*. [Bencés], Pannonhalma, 1929.
- SZALAY JEROMOS: *Szent Benedek élete és műve*. Szent István Társulat, Budapest, 1932.
- SZENNYAY ANDRÁS (szerk.): *Népek nagy nevelője... , Szent Benedek, Európa védőszentjének emlékezete*. Szent István Társulat, Budapest, 1981.
- Szent Benedek lelkisége. A Szent születésének 1500. évfordulójára*. (jegyzet) 1980.
- Szent Benedek Regulája*. Bencés, Budapest, 1995.
- Szent Benedek Regulája*. Bencés, Pannonhalma, 2005.
- SZUNYOGH XAVÉR FERENC: *Szent Benedek és Cassiodorus*. k. n., Pannonhalma, 1919.
- SZUNYOGH XAVÉR FERENC: *Szent Benedek tanítása. Magyarázatok és elmélkedések a Regulához*. Szent István Társulat, Budapest, 1944.
- VANYÓ LÁSZLÓ: *Az ókeresztény egyház irodalma*. 1–2. köt. Jel, Budapest, 2003.
- VARGA MÁTYÁS (szerk.): *„Docete” Bencések a magyar oktatás és nevelés szolgálatában. (1802–2002)*, Pannonhalmi Főapátság, 2003.
- VARGA MÁTYÁS: *Kint és Bent: a bencés szerzetesség tér-képe*. Bencés, Pannonhalma, 2005.
- WILDE, MAURITIUS: *A lelki út. Szent Benedek fejlődése*. Bencés, Pannonhalma, 2002.